

Univerzita Karlova

Fakulta Humanitních studií

Příčiny "tulipánové revoluce" v Kyrgyzstánu

Fatima Shirdakova

Obor: Humanitní studia
Školní rok: 2007 / 2008
Semestr: Zimní
Vedoucí práce: PhDr. Slavomír Horák
Zpracovala: Fatima Shirdakova
Praha 15. listopadu 2007

Poděkování

Děkuji PhDr. Slavomíru Horákovi z Fakulty sociálních věd za ochotu vést tuto bakalářskou práci. Hodně mě pomohl jak svými radami, tak i oprávněnou kritikou.

Rovněž děkuji proděkanovi Fakulty humanitních studií doc. PhDr. Zdeňku Pincovi za podporu během celého mého studia. Právě Zdeněk Pinc mě navedl k panu Horákovi, který je jedním mála lidí zabývajících se Střední Asii.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svému příteli Martinu Stejskalovi, který mi pomohl zvládnout celé studium.

Úvod

1. Kyrgyzstán, jeho vnitropolitický vývoj po rozpadu Sovětského svazu.
2. Rostoucí autoritativnost prezidenta Akajeva jako jeden z klíčových kořenů převratu v březnu 2005.
  - 2.1. Tlak na média
  - 2.2. Útok na opoziční aktivisty
  - 2.3. Akajev se zbavuje svých politických konkurentů
  - 2.4. Prodloužení Akajevova prezidentského mandátu na třetí termín
3. Dlouhodobé příčiny revoluce
  - 3.1. Sociální ekonomická krize
  - 3.2. Neefektivita státní moci
  - 3.3. Role neformálních struktur
  - 3.4. Aksyjské události
4. Bezprostřední příčiny revoluce: volby, analýza aktérů a událostí 24. března
  - 4.1. Předvolební období: registrace kandidátů a první demonstrace
  - 4.2. Parlamentní volby a povolební období
  - 4.3. Druhé kolo parlamentních voleb a jejich výsledky
  - 4.4. Vývoj událostí od osmnáctého do dvacátého pátého března
  - 4.5. Akajev jako lídr opozice proti vlastní politice
5. Role nevládních organizací v březnových událostech
6. Co přinesla „tulipánová revoluce“?
  - 6.1. Politický vývoj
  - 6.2. Sociální a ekonomický dopad revoluce

Úvod

Den 24. března 2005 zanechal stopu v historii Kyrgyzstánu. V tento den několik set demonstrujících lidí se zmocnilo vládní budovy a donutilo tehdejšího prezidenta Askara Akajeva uprchnout z Kyrgyzstánu. Režim Akajeva, který byl považován za nejliberálnějšího prezidenta ve Střední Asii, padl velmi rychle.

Cílem této práce je odpovědět na tu základní otázku, která se vynořila hned po státním převratu¹ v roce 2005, tj. vysvětlit proč v Kyrgyzstánu, v „ostrůvku demokracie“², nepokojenost obyvatel se státní mocí přerostla v revoluci. Tato otázka zajímala především ty experty, kteří ještě měsíc před 24. březnem 2005 s jistotou tvrdili, že žádná revoluce, podobná té v Gruzii a na Ukrajině, v Kyrgyzstánu nebude.³ Skutečně, předpoklady, které uváděli tito experti jako nepostačující pro uskutečnění revoluce, neposloužily jako bezprostřední příčiny revoluce, avšak pořád zůstávaly důvodem pro nespokojenost obyvatelstva. Z toho důvodu, příčiny „tulipánové revoluce“⁴ jsou rozděleny na dlouhodobé a bezprostřední. Příčiny, které skutečně měly velký vliv na státní převrat, se skrývají v událostech, jež se odehrály během několika měsíců před 24. březnem 2005. Avšak časovým těžištěm této práce není pouze několik měsíců před revolucí, ale i celých čtrnáct let nezávislosti Kyrgyzstánu, a když bylo třeba vysvětlit některé jevy, časové rozmezí sahá i do dřívějších dob.

Struktura této práce je rozdělena do šesti kapitol. První kapitola představuje Kyrgyzstán, a obeznámuje s jeho vnitropolitickým vývojem po rozpadu Sovětského svazu. Ukazuje specifika kyrgyzské politiky a charakter vládnutí prezidenta Askara Akajeva. Druhá kapitola se zabývá hlavním důvodem nespokojenosti s vládou Akajeva, která čím dál tím víc nabývala autoritativních rysů. Jeho autoritativnost se projevovala v potlačení svobody slova,

---

¹ To, co se odehrálo 24. března 2005 v Kyrgyzstánu, je předmětem řady diskusí i dodnes. Výsledek březnových událostí, které skončily pádem Akajevova režimu, byl různými experty definován různě. Někteří říkají, že se v Kyrgyzstánu uskutečnil nezákonný státní převrat organizovaný skupinou opozičníků, jiní to nazývají státním převratem s revolučními rysy. Podle mnohých politologů to bylo obyčejné národní bouření, zatímco sama opozice a jejich stoupenci říkají, že to byla zajisté národní revoluce a nazvali ji „tulipánovou revolucí“, aby se považovala za pokračování „růžové“ revoluce v Gruzii a „oranžové“ revoluce na Ukrajině a za velký krok směrem k demokracii. Jediný název pro březnové události neexistuje, a všechny výše uvedené definice by se hodily stejně dobře. Z toho důvodu, v celé práci tyto definice budou používány jakožto synonyma pro tutéž událost.

² „Ostrůvkem demokracie“ Kyrgyzstán nazval bývalý ministr zahraničí Spojených států amerických James Barker během své návštěvy Kyrgyzstánu v roce 1992.

³ Jedním z takových expertů je A.Malašenko, člen vědecké rady Moskevského centra Carnegi. Jeho předpovědi ohledně možné revoluce v Kyrgyzstánu je v článku *Revolucionnyje cvety ne rastut v Central'noi Azii. Čtoby smenilis starjye režimy v SNG, oranžerejnyh uslovij ne dostatočno // Nezavisimaja gazeta*. – M., 2005. - № 35 (3431), 21. únor, s. 9

⁴ „Tulipánovou“ byla revoluce nazvána podle termínu, který použil Akajev při projevu kde varoval před hrozbou podobných „barevných“ revolucí.

odstranění svých kritiků a politických oponentů, a ve snaze udržet se u moci co nejdéle. Dlouhodobé příčiny revoluce, jako slabost státní moci, sociálně-ekonomická krize a tradiční zvláštnosti kyrgyzské společnosti, které brání jejímu demokratickému rozvoji, jsou uvedeny ve třetí kapitole. Tady je také ukázána vzájemná vnitřní propojenost těchto dlouhodobých příčin. Čtvrtá kapitola se zabývá bezprostředními příčinami „tulipánové revoluce“. V této kapitole se ukáže, že popudem k masovým demonstracím, posloužil nespravedlivý průběh parlamentních voleb 2005, potlačení těchto demonstrací a jejich ignorování státní mocí. Nebezpečnou roli v tom sehrál i sám prezident Akajev, který svým vlastním neadekvátním chováním v určité míře pomohl opozici posílit její postavení a nabýt více opozičních stoupenců. Význam nevládních organizací, který je jim přisuzován v březnových událostech a jejich skutečná role na změně režimu je uvedena v páté kapitole. Poslední kapitola popisuje sociální a politickou situaci po státním převratu, a zabývá se výsledky „tulipánové“ revoluce.

Skoro veškerá použitá literatura byla napsána v porevoluční době, a proto dává dobrý náhled na to, co se již stalo. Na druhou stranu, většina této literatury je napsána buď přímo tehdejší opozicí, která přisuzuje vítězství revoluce sobě, nebo kritiky březnových událostí, kteří považují „tulipánovou revoluci“ za nezákonný státní převrat uskutečněný v zájmu Ameriky. V prvním případě se to týká knih jako *Eldik revolucija 24-mart Narodnaja revolucija* a *Dviženije mas ili stichija tolpy*. Tyto knihy jsou napsány buď stoupenci Akajevova opozice anebo jeho kritiky. Naopak, kniha Alexandra Knjazeva *Gosudarstvennyj perevorot 2005*, prudce kritizuje představitele opozice, která přišla k moci po převratu 2005, a vidí „tulipánovou revoluci“ jako změnu moci uskutečněnou v zájmu USA na úkor zájmů Ruska. Autoři těchto knih zastávají opačný úhel pohledu a posuzují březnové události jednostranně. Nezaujatý pohled a různé názory poskytuje práce Eriky Marat *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After* a kniha G. O. Pavlovského *Kirgizskij perevorot. Mart-aprel' 2005*. Dosud nebyly napsány žádné knihy zahraničními autory, ale existuje hodně článků od ruských a jiných zahraničních expertů.⁵ V práci je použito hodně z prací ruského novináře a dlouhodobého pozorovatele politiky Střední Asie Arkadije Dubnova, neboť jsou zdrojem důvěryhodných a objektivních informací. Velká většina zdrojů o březnových událostech je převzata z internetových stránek. Kvantita a dostupnost takových informací umožňuje porovnávat je mezi sebou a odlišit opoziční masmédiá od prostátních masmédií. K použitým citacím jsou uvedeny názvy článků a odkaz na zdroj, zatímco zprávy o událostech

---

⁵Do určité míry lze říci, že zahraniční novináři byli zaujati událostmi v Kyrgyzstánu spíše kvůli vztahu mezi Spojenými státy a Ruskem, neboť Střední Asie je strategickým cílem vlivu jak Ruska a Číny, tak i Spojených států.

jsou podpořeny pouze názvem internetových serverů a datem jejich zveřejnění. Kromě přečtené literatury a článků jsou některé údaje a názory získány z rozhovoru se svědky státního převratu, kteří i když posuzují březnové události subjektivně, nesledují žádné politické cíle a nezastávají ani tehdejší opozici, ani politiku Akajeva.

Vzhledem k tomu, že porevoluční období je plné různých událostí a to nejen v politické sféře, analýza porevolučního vývoje končí obdobím, kdy bylo vyhlášeno konečné datum konání nových prezidentských voleb 2005. K tomuto termínu definitivně skončil režim Akajeva a byla uznána nová vláda bývalé opozice.

1. Kyrgyzstán: jeho vnitropolitický vývoj po rozpadu Sovětského svazu

Po rozpadu Sovětského svazu forma politiky většiny bývalých sovětských států, které neměly žádnou zkušenost autonomie, záležela na povaze a stylu hlavy státu.⁶ V případě Kyrgyzstánu, to byl Askar Akajev⁷, politicky nezkušený vědec se slabým charakterem. V roce 1990 většina poslanců zvolila Akajeva jako prezidenta. V únoru roku 1990 proběhly parlamentní volby, které vrátily 350 poslanců sovětské doby, avšak tyto volby nebylo možné nazvat svobodnými, neboť *akimy* (regionální ředitelé hodně ovlivňovali voliče. V roce 1991, kdy se Kyrgyzstán stal nezávislou republikou, Akajev byl zvolen v prezidentských volbách. Ve svém programu měl za cíl zavést tržní ekonomiku a jít po cestě demokratizace.

V roce 1992 se měli poslanci a prezident shodnout na jedné verzi nové ústavy, avšak jednání kolem nové ústavy trvalo přes rok. Akajev kritizoval verzi, kterou nabízeli poslanci, za to, že dávala skoro veškerou moc poslancům, zatímco podle Akajeva stát potřeboval silnou výkonnou moc. Pátého května roku 1993 byla přijata nová ústava, která popisovala politické zřízení jako prezidentské, a v budoucnu do parlamentu měli být zvoleno pouze 105 poslanců.

V důsledku ekonomického úpadku, chudoby obyvatelstva a korupce kolem zahraničních investic a privatizace, v roce 1993 parlament vyjádřil Akajevově vládě nedůvěru. Akajev rozpustil vládu a určil termín referenda, kde se dotazovalo občanů, jestli důvěřují prezidentovi a jestli může zůstat na svém postu do příštích prezidentských voleb. Akajev dostal 95 % podporu. Poté prezident rozpustil sněmovnu, vyhlásil další referendum, na jehož základě byly rozhodnuty dvě věci: za prvé, že změny v ústavě budou přijaty jen na základě referenda, a za druhé, že v příštích parlamentních volbách budou zvoleni poslanci do dvojkomorové sněmovny. Dvojkomorový parlament se skládal ze sedmdesáti poslanců, kteří by projednávali všeobecný směr kyrgyzské politiky, zatímco třicet pět poslanců představovali zákonodární orgán.

Akajev ve svých projevech mluvil o potřebě rozvíjet občanskou společnost a pluralismus. Avšak žádná politická strana v devadesátých letech neměla velkou podporu, pouze Komunistická strana pořád ještě byla nejpopulárnější stranou. Co se týče opozice, tak ta jenom kritizovala vládu, a nenavrhovala žádné alternativní řešení.

---

⁶ John Anderson, *Kyrgyzstan: the island of democracy?*, Harwood Academic Publisher, 1999, s. 23

⁷ Askar Akajevič Akajev se narodil v roce 1944 v Kirgizské SSR. V roce 1968 s vyznamenáním ukončil Leningradský ústav přesné mechaniky a optiky, v letech 1973-1976 byl doktorandem tohoto ústavu. V roce 1987 byl viceprezidentem Akademie věd Kirgizie. V roce 1989 se stal prezidentem Akademie věd a v tomtéž roce byl vybrán národním poslancem Vyšší rady SSSR. Dne 27.října 1990, v souhlasu s ústavou z roku 1978, Akajev byl na alternativním základě vybrán prezidentem.

Desátého února roku 1996 se konalo další referendum, které před referendy vyčerpané obyvatelstvo postavilo otázku, jestli schvaluje přijetí nové verze ústavy. Skoro 95 % hlasujících odpovědělo kladně. Tato verze posílvala pravomoc prezidenta, který teď mohl jmenovat ministry sám, kromě předsedy vlády. Zatímco poslanci byli zbaveni možnosti potvrzovat velvyslance. Přijetí této ústavy se stalo začátkem nového způsobu vládnutí Akajeva, nabývajícího autoritativních rysů, které se odrazily na médiích a opozičních aktivistech. Navíc, Akajev se snažil udržet u moci, i když to odporovalo ústavě. Někteří si mysleli, že Akajevi dochází trpělivost vůči některým demokratickým hodnotám, jiní se domnívali, že se nachází pod tlakem lidí ve svém okolí, kterým nemůže odporovat. Jak bylo řečeno na začátku, Akajevova slabá povaha velmi ovlivnila politiku Kyrgyzstánu, a to jak vnitřní, tak i zahraniční. Skutečně, na Akajeva mělo značný vliv jeho okolí, kterému nebyl schopen odporovat. Jeho slabou povahu využívali i hlavy jiných států. V obavě o ztrátu partnerů, Akajev souhlasil se zájmy jiných států, což nebylo ve prospěch samého Kyrgyzstánu.⁸ Příkladem je souhlas postoupit část svého teritoria Uzbekistánu a Číně, anebo povolení na založení americké a pak i ruské vojenské základny na kyrgyzské půdě, což udělalo z Kyrgyzstánu bod střetu amerických a ruských zájmů.

Po politické krizi, která nastala v roce 2002, Akajev uklidňoval národ, který žádal jeho rezignaci, tím, že už nebude kandidovat na další prezidentské volby; to by byl jeho čtvrtý pokus zůstat u moci. Také Akajev změnil způsob parlamentních voleb: od té doby poslanci neměli být voleni jako členové politických stran, ale jako nezávislí kandidáti, což vedlo k oslabení stran. Tak Akajev jen posiloval svou vlastní moc, i když by bylo správněji říci, že posiloval moc svého okolí.

Obecně, politika Kyrgyzstánu se snažila zaměřit na demokracii se západní podporou, avšak tomu bránily tradiční rysy kyrgyzského vládnutí, které je těžko vykořenit nebo přizpůsobit k demokracii. Takové rysy jsou příznačné i pro ostatní středoasijské státy, avšak na rozdíl od hlav jiných států, Akajevovi se podařilo zavést alespoň základy demokratické společnosti.

---

⁸ Slavomír Horák, *Střední Asie mezi Východem a Západem*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2005, s. 188

2. Rostoucí autoritativnost prezidenta Akajeva jako jeden z klíčových kořenů převratu v březnu 2005

Po svém zvolení jako prezidenta nového nezávislého státu Kyrgyzstán v roce 1991, Aschar Akajev ve svých projevech velmi často říkal, že v Kyrgyzstánu má být vytvořena občanská společnost, která by byla oporou pro demokratizaci, a zdůrazňoval důležitost svobodných médií, která by fungovala v souladu se zákonem. Skutečně, Kyrgyzstán, na rozdíl od autoritářských sousedů, nabízel liberálnější život, a byl ostrůvkem „v moři diktátorství“⁹. Avšak, když má být politika Kyrgyzstánu posouzena podle norem západní liberální demokracie, je zřejmé, že tato politika malého státu má své meze.

2.1. Tlak na média

Na začátku 90. let se v Kyrgyzstánu začaly objevovat i opoziční média, která mohly vyjádřit svou kritiku jak vůči vládě, tak i vůči osobě prezidenta. Takovou svobodu jim dávala demokratická politika Akajeva, ale už ve druhé polovině 90. let právě Akajev začal se žalováním opozičních novin. Parlamentní noviny *Svobodnyje gory* se staly prvními novinami, které podlehly soudnímu řízení. Tyto noviny zveřejňovaly články, v nichž poslanci vyjadřovali svou nespokojenost a pochybnosti o správné funkčnosti vlády. Akajevovi a jeho okolí se nelíbilo detailní zkoumání poslanců některých věcí, které měly zůstat ve stínu, a z toho důvodu, na základě návrhu Akajeva, v roce 1994 soud ukončil činnost těchto novin. Avšak oficiálním důvodem pro zastavení činnosti parlamentních novin bylo obvinění Akajeva, že tyto noviny ho pořád pomlouvají, což není přípustné, neboť prezident „je atributem národní státnosti a symbolem občanské cti národa“¹⁰.

V roce 1996 byly také opoziční noviny *ResPublica* zažalovány prezidentem Akajevem, který obvinil tyto noviny z pomluvy a diskreditace. *ResPublica* zveřejnila článek, v němž tvrdila, že Akajev vlastní nemovitosti v Turecku a ve Švýcarsku. Redaktoři *ResPublicy* byli propuštěni a byla jim zakázána novinářská činnost po dobu jeden a půl roku.

Po žalování novin ze strany Akajeva, začali obhajovat svou „čest“ přes soud i jiné významné osobnosti. Pouze *ResPublica* byla zažalována ještě několikrát a její redaktorka Zamira Sydykovová byla uvězněna.

---

⁹ John Anderson, *Kyrgyzstan: The Island of Democracy?*, Harwood Academic Publisher, 1999, s. 23

¹⁰ Citován na shromáždění soudců republiky, zdroj <http://www.monitoring.kg/?pid=10>

Noviny *Večernij Biškek* byly jedny z nejstarších novin v Kyrgyzstánu a byly velmi populární mezi ruským mluvícím obyvatelstvem. Ve druhé polovině 90.let se tyto nezávislé noviny staly opozičními. V roce 1998 byl *Večernij Biškek* obviněn z pomluvy a měl uhradit poškozeným stranám pokuty. Následující rok zase podlehl velkým daním při kontrole hospodaření. Neschopnost těchto novin vyřešit finanční problémy umožnila společníkům prezidenta, mezi nimiž byl i zeť Akajeva Adil Tojgonbajev, koupit *Večernij Biškek*. Takže od roku 2000 se bývalé opoziční noviny staly proakajevskými. Avšak po roce perzekucí, někteří novináři v čele s šéfredaktorem Alexandrem Kimem, dali výpověď a založili si vlastní opoziční noviny *Moja Stolica*. Noviny Kima byly zase pronásledovány, a vynutili novináře založit další noviny *Moja Stolica Novosti(MSN)*.

Další opoziční týdeník *Asaba* (Obrození), jehož majitelem byl Melis Ešimkanov, byl nejpopulárnější mezi novinami vydávanými v kyrgyzštině. V roce 2000, kdy tehdejší poslanec Turdakun Usubalijev zažaloval tyto noviny za pomluvu, *Asaba* měla podle rozhodnutí soudu uhradit poslanci pokutu ve výši pěti milionů somů (100 tisíc dolarů) a vydavatelství *Asaby* bylo zakázáno tisknout tyto noviny. Po takové pokutě se *Asaba* dostala do finanční tíže, a nakonec musela ukončit svou činnost. V roce 2001 majitel *Asaby* spolu se stejnými novináři si založil nové noviny *Agym*, které také měly opoziční charakter vůči tehdejší státní moci.

Mezitím prezidentská administrativa, na jakékoli obvinění vůči prezidentovi z potlačení svobody tisku, odpovídala, že prezident nemá žádný vliv na soudní procesy obviňující noviny nebo určitého novináře. Tiskový mluvčí prezidenta Abdil Segizbajev, v roce 2003, kdy zkrachovaly další opoziční noviny kvůli pokutám vydaným osobám „postiženým“ pomluvou, řekl, že obvinění prezidenta z toho, že se podílí v likvidování opoziční médií, jsou mylné.¹¹ Podle Segizbajeva, pokud je Kyrgyzstán demokratickou zemí, rozhodnutí soudu se musí respektovat, i když bylo jasné, že soud nebyl nezávislým, jak tomu má být v demokratické zemi.

Státní noviny jsou nedotčeny, zatímco jiné noviny jsou za stejné články pronásledovány v zájmu některých významných osobností. Byl to i případ týdeníku *Delo №*, který převážně píše články o kriminalitě. V roce 2000 tento týdeník zveřejnil některé detaily ze soudního sálu, které byly řečeny v průběhu soudního procesu nad případem Felixe Kulova, významného politika a oponenta prezidenta Akajeva.¹² *Delo №* bylo obviněno ze zveřejnění „státního tajemství“, které zahrnovalo údaje o zástupci ministra Národní bezpečnosti Borisu

---

¹¹ www.rferl.org 23. 6. 2003

¹²Podle údajů CPJ (Committee to Protect Journalists) <http://www.cpj.org/attacks00/europe00/Kyrgyzstan.html>

Polektovovi. Sami novináři *Dela №* říkali, že státní noviny *Slovo Kyrgyzstána* zveřejnily stejné údaje o Polektově už čtyři měsíce před tím, než vyšel článek novin *Delo №*.

Zatímco noviny vydávané v Biškeku mají poměrně svobodu zvolit si to, o čem chtějí psát, skoro všechny regionální masmédiá vlastní stát, maloměstům chybí alternativní informační zdroje.¹³ V roce 2000 byl novinář regionálních novin *Akyjkat* (Spravedlnost), Moldosali Ibraimov, odsouzen místním soudem na dva roky vězení za pomluvu.¹⁴ Ibraimov obviňoval soudce Suzakského obvodu z korupce, aniž by uváděl nějaké důkazy pro své prohlášení.¹⁵ Noviny *Akyjkat* měly zaplatit pokutu ve výši 100 tisíc somů (2000 dolarů) za zveřejnění článku Ibraimova.

Jestli svoboda tisku má být součástí demokratické společnosti, potom kyrgyzskou společnost nelze nazvat demokratickou. Každá kritika, adresována osobám na vysokých postech, se obracela jako osudová pro novináře a pro média obecně. Pokuty nebo žaloby vůči těmto kritikům měly vliv i na jiné novináře. Potlačení svobody tisku a případné tresty za „urážející“ články, varovaly ostatní novináře před stejnou „chybou“, kterou udělali jejich výše zmínění kolegové. Na druhou stranu však novináři, kteří se opírali nikoli o fakta, ale pouze o pomluvy, a tak diskreditovali někoho známého, museli pochopit, že média mají být nejen svobodná, ale i odpovědná a pravdivá. Navíc, Akajevovo vládnutí nabízelo větší svobodu pro tisk, než ostatní sousední státy Kyrgyzstánu. Novináři ze sousedních autoritářských režimů mohli jen závidět svým kyrgyzským kolegům.

2.2. Útok na opoziční aktivisty

Díky tomu, že Akajev chtěl na začátku svého vládnutí rozvíjet občanskou společnost s demokratickými základy, kde by každý mohl vyjádřit svůj názor, objevovali se opoziční kritici Akajeva. Tito lidé kritizovali způsob vládnutí Akajeva a přímo ho obviňovali z neschopnosti vést jak vnitřní tak i zahraniční politiku. I když se ze začátku Akajev snažil být demokratickým vůdcem, posléze pochopil, že kyrgyzská společnost ještě není připravena pro demokracii, a proto začal být autoritativnější jak vůči kritickým médiím, tak i vůči jednotlivým oponentům. Jeho autoritativní povaha vycházela i z osobního přání zachovat vlastní moc, a také z velkého vlivu jeho okolí. Navíc, Akajev se cítil pořád ještě velkým

---

¹³ V roce 2003 se redaktor regionálních novin *Akyjkat*, Džalil Saparov, přiznal, že na stránkách jejich novin se můžou objevovat jen ty články, které nejsou v rozporu s názorem vysoce postavených státních úředníků.
<http://hrw.org/russian/reports/cis/1997/exerpts/topic71.html><http://hrw.org/russian/reports/cis/1997/exerpts/topic71.html>

¹⁴ www.vb.kg 20. 6. 2000

¹⁵ Článek Ibraimova „Spáchal soud trestný čin?“ tvrdil, že soudce Suzakského obvodu Kasymbekov Toktosun přijal úplatek od kandidáta na poslance Čekieva Turdubeka. Toto prohlášení novináře se opíralo pouze o

demokratem ve srovnání se svými sousedními kolegy, a proto si myslel, že si může dovolit občas tvrdě jednat se svými kritiky.

Počínaje od druhé poloviny 90.let, zvláště mezi léty 1995 a 1997, několik opozičních aktivistů bylo zažalováno a někdy i uvězněno.

V roce 1995 během prezidentské volební kampaně, Topčubek Turgunalijev a Džumagazy Usupov, kteří podporovali kandidaturu bývalého mluvčího a oponenta Akajeva, Medetkana Šerimkulova, byli zadrženi pro podezření z rozdávání letáků, které údajně pomlouvaly prezidenta Akajeva. Turgunaliev se hájil, že není svědek, který byl ho viděl rozdávat urážející letáky. A navíc, prohlásit, že Akajev vládne v době ekonomického úpadku, není pomluva. Oba obžalování dostali rok vězení.

Osmého března 1995 Topčubek Turgunalijev, tehdejší lídr opoziční strany Erkin, byl odsouzen k deseti letům vězení. Příčinou obvinění bylo utrácení peněz z rozpočtu Biškekské humanitní univerzity, kde v roce 1994 pracoval jako rektor. Turgunaliev byl prohlášen vinným nehledě na řadu důkazů potvrzujících, že Turgunaliev si tyto peníze vypůjčil na základě smlouvy. Podle organizace *Human Rights Watch*, to, že prokuratura dala vyšetřování k trestnímu soudu místo soudu občanského, lze vysvětlit jen přáním vlády zastavit Turgunalijeva ve svých provokujících vyjádřeních, které byly vysloveny vždy těsně před jeho zadržením.

Osmnáctého února 1995, po odvolání, tresty Turgunalijeva a Stamkulova byly zmírněny na čtyři a tři roky domácího vězení. Avšak, v březnu téhož roku, po tom, co se Turgunalijev účastnil politických demonstrací, byl převeden do odlehlého vězení na jihu Kyrgyzstánu, kde byly velmi špatné podmínky pobytu. Během věznění Turgunalijev záhy těžce onemocněl a musel být hospitalizován.¹⁶

Dalším kritikem Akajeva, který padl za oběť soudního řízení byl Azimbek Beknazarov. Beknazarov byl předsedou parlamentního výboru pro legislativu a soudní reformy. Když Askar Akajev podepsal dohodu o řešení pohraničních sporů s Čínou, podle které Kyrgyzstán měl postoupit 124 tisíc hektarů svého území Číně, Beknazarov začal prudce kritizovat tuto dohodu a souhlas Akajeva postoupit část teritoria. Tato dohoda byla nutná, neboť z dob sovětského svazu nebyly hranice Číny s Kyrgyzstánem přesně vymezeny. Beknazarov obvinil prezidenta z „porušení teritoriální celistvosti státu a z předání některé z jeho částí Číně“. Beknazarov začal vyzývat ostatní poslance k vyjádření nedůvěry vůči

---

pomluvy ve společnosti a u soudu nebylo možné poskytnout žádné důkazy úplatku. Zdroj <http://www.unesco.kz/ci/projects/omrc/pubjuner/pubister5.htm>

¹⁶ Podle zpráv CPJ <http://hrw.org/russian/reports/cis/1997/exerpts/topic71.html>, 22. 9. 07

prezidentovi. Pátého ledna 2001 byl Azimbek Beknazarov zadržen, ale nebyl obviněn z kritiky prezidenta, trestní řízení se proti němu začalo vést pro několik let starý případ. V době, kdy byl Beknazarov okresním vyšetřovatelem, tj. v letech 1991-1996, jako vyšetřovatel odmítl zahájit trestní řízení ohledně vraždy, za což byl obviněn po více než pěti letech. Sám Beknazarov o případu vraždy tvrdil, že tehdy obviněná osoba jednala v rámci sebeobrany.

Stejně jako tlak na média, i útok na opoziční kritiky měl za cíl zabránit jakékoli kritice vůči Akajevovi, která by mohla poškodit jeho reputaci. Protože Akajev se svým týmem chtěl zachovat moc ve vlastních rukou, nesměl ztratit svou autoritu v očích národa. Avšak jeho snaha vypadat jako dobrý vůdce a udržet se u moci spíše poškozovala jeho jméno jako nejdemokratičtějšího středoasijského prezidenta, a to nejen v Kyrgyzstánu, ale i na Západě.

2.3. Akajev se zbavuje svých politických konkurentů

První prezident Kyrgyzstánu Askar Akajev byl zvolen národem jako prezident třikrát a vládl po dobu patnácti let. Jeho udržení se u moci nemusí znamenat, že byl vždy tím nejlepším kandidátem na místo prezidenta, spíše lze říci, že do prezidentských voleb zůstal jediným kandidátem, v jehož zkušenost vládnout věřili voliči. Potenciální kandidáti na místo prezidenta byli, ale do voleb byla jejich kandidatura buď odvolána anebo tito kandidáti byli těsně před volbami obžalováni a uvězněni, což jsou případy jednoho z nejsilnějších politiků a autorit Felixe Kulova, opozičního aktivisty a podnikatele Danijara Usenova a ochránce práv Topchubeka Turgunalijeva.

V roce 2000 se strana Felixe Kulova¹⁷ chtěla účastnit parlamentních voleb. Avšak na základě iniciativy Ministerstva justice byla druhé a třetí nejsilnější politické straně – po Komunistické straně – odepřena účast ve volbách, které se měly konat dvacátého února 2000.

Politická strana *Ar-Namyz* (Důstojnost) Felixe Kulova byla založena necelý rok před volbami, ale stala se za tuto krátkou dobu třetí nejsilnější stranou. Před tím než Kulov zaregistroval svou stranu, byl v červnu 1999 přijat nový volební zákon. Tento nový zákon

---

¹⁷ Kulov Felix Šaršenbaevič začínal svou kariéru jako policista. Od roku 1971 do roku 1980 zaujímal různá postavení v Ministerstvu vnitra Kirgizii. Dostal uznání jako nejlepší inspektor SSSR. V letech 1987-1990 byl zástupcem ministra vnitra, a v letech 1990-1992 byl sám ministrem vnitra. V roce 1992 se stal viceprezidentem Kyrgyzstánu. Mezi léty 1998 a 1999 byl guvernérem Čujské oblasti, a mezi 1997 a 1998 byl ministrem Národní bezpečnosti. V letech 1998-1999 pracoval jako starosta města Biškek. V dubnu roku 1999 rezignoval z postavení starosty jako protest proti politice Akajeva, která se „odchylovala od demokratické cesty“. V červnu téhož roku založil stranu „*Ar-Namyz*“.

žádal, aby politické strany, které se chtějí účastnit voleb, museli být registrovány aspoň rok před volbami. Strana Kulova byla zapsána v srpnu roku 1999. Volební komise oznámila, že *Ar-Namyz* nesplňuje volební požadavky a proto se nemůže účastnit voleb. I když se *Ar-Namyz* odvolal proti takovému rozhodnutí Volební komise, neboť podle této strany nový zákon je nejasný a neurčuje přesný termín zápisu, této straně nebyla povolena účast ve volbách.

Když se Felix Kulov nemohl účastnit parlamentních voleb jako člen strany *Ar-Namyz*, rozhodl se kandidovat jako nezávislý kandidát. V prvním kole parlamentních voleb získal Felix Kulov kolem 55 % hlasů a vyhrál volby u svého soupeře. Avšak ve druhém kole voleb získal jen 36 % hlasů a v důsledku prohrál volby. Mise po pozorování voleb od OBSE ve svém prohlášení o procesu voleb napsala, že během volebního procesu byla zaznamenána řada porušení volebního zákona a nedostatků, a v závěru prohlášení oznámila, že Kyrgyzské parlamentní volby 2000 neproběhly v souladu se závazky OBSE o demokratických volbách.¹⁸

Sám Kulov o své prohře oznámil, že voliči pod nátlakem ze strany vysoce postavených úředníků museli hlasovat proti Kulovi. Po tom, co Felix Kulov prohrál v parlamentních volbách, prohlásil, že bude kandidovat na prezidenta ve volbách, které se měly konat v říjnu roku 2000.

Avšak krátce po skončení parlamentního volebního procesu, Felix Kulov byl zadržen a obviněn ze zneužívání svého postavení, z pobuřování a spolupachatelství služebního podvodu, zneužívání svého postavení v osobním zájmu, což vedlo k značným porušením práv a zákonných zájmů občanů. Obvinění se vztahovalo k době, kdy byl ministrem Národní bezpečnosti v letech 1997-1998. V srpnu téhož roku soudce Nurlan Ašimbek uulu přiznal Felixe Kulova nevinným.¹⁹

V říjnu roku 2000 se konaly prezidentské volby. Těchto voleb se však Felix Kulov už neúčastnil. Akajev zvítězil se 74 % hlasů, nehledě na některá porušení volebního zákona. Předvolební proces byl kritizován za to, že nebyl spravedlivý vůči největším oponentům Akajeva, Felixu Kulovi, a nejen vůči němu. Jedním z podmínek pro kandidáty na prezidenta ve volebním zákoně, který byl přijat v červnu roku 2000, bylo úspěšné složení zkoušky ze státního, tj. kyrgyzského jazyka. Avšak bylo všem známo, že Felix Kulov moc nezná kyrgyzské tradice a neuměl plynule mluvit kyrgyzsky. Když Felix Kulov odmítl složit zkoušku z jazyka, Volební komise nepřijala jeho kandidaturu na prezidenta. Sám Felix Kulov

---

¹⁸Prohlášení OBSE o volbách v Kyrgyzstánu v roce 2000 na stránce <http://www.osce.org/bishkek/documents.html>

¹⁹ Takový verdikt ukázal přílišnou nezávislost soudce, neboť Nurlan Ašimbek uulu byl ihned po soudním řízení propuštěn ze svého postavení.

o tomto zákoně prohlásil, že porušuje práva etnických menšin.²⁰ O zákoně požadujícím složení zkoušky z kyrgyzštiny se negativně vyjádřila OBSE a řekla, že tento zákon je v rozporu s článkem 25 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech²¹, který byl přijat Kyrgyzskou republikou a článkem 5 Kodaňského dokumentu OBSE pro spravedlivé volby²².

V září roku 2000, měsíc po posledním soudu, který uznal Kulova nevinným, kolegium Vojenského soudu Kyrgyzstánu zrušilo zproštění obvinění proti Felixu Kulovi a poslalo jeho případ do Vojenského soudu v Biškeku na nové prozkoumání soudem nového složení. Dne 22. ledna roku 2001, Kulov byl obviněn ze spolupachatelství trestného činu, překročení pravomocí a služebních falzifikací v době, když byl ministrem Národní bezpečnosti v letech 1997-1998. Felix Kulov byl uznán vinným a odsouzen k sedmi letům vězení přísného režimu. Pronásledování Felixe Kulova, jednoho z opozičních aktivistů, bylo západním veřejným míněním pokládáno za politické pronásledování, a vývoj Kyrgyzstánu podle demokratických principů byl zpochybněn. Zatímco Akajev odmítl přiznat, že případ Kulova má politické motivy, a tvrdil, že v Kyrgyzstánu není žádný politický vězeň.²³

Pětadvacátého prosince 2001 v okresním soudu Biškeku konal další, třetí soudní proces nad případem Felixe Kulova. Tentokrát je Kulov obviněn za trestné činy, spáchané v době, kdy byl guvernérem Čujské oblasti a primátorem hlavního města Biškek. Soud obvinil Kulova z toho, že měl „zločinnou úmluvu“ s ředitelem stavebního podniku Gasanovým a přivlastnil si velkou sumu peněz ze státní pokladny. Dne 8. května Felix Kulov byl odsouzen k deseti letům vězení.²⁴

Druhým konkurentem Akajeva, který byl odstraněn z volební soutěže, byl Danijar Usenov²⁵. V roce 2000 politická strana Danijara Usenova *El* (Národ) nedostala schválení účastnit se voleb. Tato strana na rozdíl od strany Felixe Kulova neměla problém s termínem registrace. Ministerstvo spravedlnosti neschválilo její účast, protože podle ministerstva, tato strana na registrační formuláři neukázala, že někdo z této strany bude kandidovat na poslance. Stejně jako Felix Kulov, Danijar Usenov se rozhodl kandidovat jako nezávislý kandidát na

---

²⁰ www.rferl.org 30. 10. 2000

²¹ Dokument International Covenant on Civil and Political Rights, zdroj http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/a_ccpr.htm

²² Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, zdroj <http://www.osce.org/search/?displayMode=3&lsi=true&q=copenhagen+document>

²³ www.rferl.org 30.09.2003

²⁴ www.vremya.ru 13.05.02

²⁵ Danijar Usenov v letech 1992-1993 byl zástupcem guvernéra Čujské oblasti, ředitelem Kyrgyzsko-britské investiční společnosti. Od roku 1994 do roku 1995 byl generálním ředitelem finančně-průmyslové korporace „Eridan“. V letech 1995-2000 byl poslancem kyrgyzského parlamentu a předsedou komise zabývající se daněmi a celními poplatky.

poslance. V prvním kole Usenov vyhrál volby s velkým rozdílem v počtu hlasů. Avšak v době mezi prvním a druhým kolem voleb byl obviněn z toho, že neposkytl prohlášení na všechny svoje nemovitosti a proto jeho kandidatura byla odvolána. V důsledku se Danijar Usenov neúčastnil druhého kola voleb. Posléze, patnáctého června 2000 městský soud uznal, že nemovitost, kterou Usenov neuvedl v prohlášení, nebyla majetkem Danijara Usenova v době volební kampaně, avšak soud odmítl zrušit výsledky voleb a provést nové volby, jak žádal Usenov.

Dne 5.dubna 2000 Usenov byl zadržen a obviněn z mlácení podnikatele Mukajeva v roce 1996. Tento případ byl už uzavřen na podzim roku 1999, avšak Generální prokuratura obnovila řízení tohoto případu před parlamentními volbami.

Šestnáctého května 2000 se konal soudní proces s případem Danijara Usenova.²⁶ Okresní soud města Biškek obvinil Danijara Usenova z „méně těžkého ublížení na zdraví“ a odsoudil ke třem letům domácího vězení.

Po oznámení rozsudku, Danijar Usenov se chtěl odvolat a obrátit se k městskému soudu, neboť se záznamem o trestném činu by Usenov neměl právo kandidovat na prezidenta. Avšak městský soud zanítl odvolání, v důsledku čehož se Danijar Usenov nemohl účastnit prezidentských voleb.

Téhož roku, před prezidentskými volbami, Topčubek Turgunalijev, který se chtěl účastnit prezidentských voleb, byl znovu zadržen. Tentokrát byl obviněn z přípravy vojenského převratu a atentátu na prezidenta Akajeva. Soud odsoudil Turgunalijeva na šestnáct let vězení, dalším osmi obviněným soud dal od tří do sedmnácti let vězení.

Podle právníka Suranči Šaršejeva, rozhodnutí soudu mělo politický motiv.²⁷ Lídr strany Erkin, Turgunaliev, nikdy nebyl členem žádné kriminální skupiny a žádné atentáty neorganizoval, a soudní rozhodnutí bylo zakládáno na výpovědi jen jednoho člověka – Rustama Stamkulova. Trestní vyšetřování bylo zahájeno právě na žádost Stamkulova, který se 29. dubna 1999, obrátil na Ministerstvo národní bezpečnosti a oznámil, že se připravuje pokus

---

²⁶ Soudní proces nad Danijarem Usenovým vyvolal rozpaky u přítomných u soudu, neboť sám postižený Mukajev prohlásil, že nemá žádné nároky vůči obžalovanému a nemůže říci přesně, kdo ho tehdy uhodil. Také, jeden ze svědků – soudní znalec z oboru lékařství Alijev, který prováděl první expertízu, prohlásil, že byl pod tlakem „se shora“, že ho tehdy zavolal ministr Národní bezpečnosti Bakajev, a požádal překvalifikovat „lehké ublížení na zdraví“ na „méně těžké“. Když to Alijev odmítl udělat, byla provedena druhá expertíza s „potřebnými“ výsledky. Kromě toho, během soudního procesu syn bývalého premiéra Apasa Džumagulova, Sergej, vzal na sebe vinu a řekl, že to on náhodou uhodil postiženého K. Mukajeva, zatímco Usenov se snažil všechny uklidnit.

²⁷ Nezavisimaja gazeta, *Arestovan očerednoj pretendent Predvybornaja kompanie v Kirgizii črevata novymi skandalami* http://www.ng.ru/cis/2000-09-09/5_arest.html

o atentát na prezidenta. Později oznámil, že sám organizoval tento atentát podle pokynů důstojníků ministerstva, avšak pak zase změnil svou výpověď.

Dokud tito tři lidé souhlasili s politikou prezidenta, a dokud byli užiteční, Akajev je podporoval. Tursunbek Turgunalijev byl jedním z mála lidí, kdo se úplně na začátku snažil přesvědčit poslance o tom, že Akajev je tím nejlepším kandidátem na prezidenta. V té době Turgunalijev věřil, že Akajev po komunistickém režimu nastolí režim demokratický. Právě kvůli tvrdému charakteru a autoritě Felixe Kulova, prezident ho jmenoval na místo guvernéra, viceprezidenta, starosty, ale hlavně hlavy Bezpečnostní rady. Ale když tito lidé přestali být věrní Akajevovi, začali kritizovat jeho politiku a přímo s ním soutěžit, brzo s nimi byly zahájeny trestní řízení, po němž tito oponenti už nemohli ohrozit prezidentství Akajeva.

Zdá se, že nikdo ze státní moci není úplně nevinný a každý má něco, za co by mohl být zažalován. Tak to bylo i v době vládnutí Akajeva. Administrativa prezidenta byla dobře informována o takových lidech a jejich „hříších“, a stačilo, aby někdo z nich začal kritizovat Akajevův režim a vystupovat proti němu, hned se našel nějaký důvod pro obžalobu a uvěznění. Zatímco sám Akajev odmítal jakékoli politické motivy skrývané za soudní řízení vedené proti těmto lidem. Akajev tvrdil, že žalování a uvěznění politiků je rozhodnutí soudu, který jedná nezávisle od prezidentské vůle. Avšak, dá se těžko říci, že soudní moc je nezávislý orgán na vládě a že jeho rozhodnutí není ovlivněno politikou, zvláště když jde o politiku prezidenta.

2.4. Prodloužení Akajevova prezidentského mandátu na třetí termín

První prezident Kyrgyzstánu Askar Akajev byl poprvé zvolen ve volbách v roce 1991. Podle ústavy, která byla přijata v roce 1993, „prezident Kyrgyzské republiky je zvolen na pětiletý termín, a tatáž osoba nesmí kandidovat na prezidenta víc než dvakrát za sebou“. Další volby se konaly v roce 1995, to bylo podruhé, kdy Akajev kandidoval na prezidenta a vyhrál volby. Všichni očekávali, že po těchto volbách Akajev už nebude kandidovat, neboť už byl zvolen dvakrát. Avšak na žádost Akajeva v roce 1998, Ústavní soud povolil prvnímu prezidentovi účastnit se prezidentských voleb, které se měly konat v roce 2000. Podle ústavy prezident nemá právo kandidovat na třetí termín, ale Ústavní soud svoje rozhodnutí argumentoval tím, že Akajev se prezidentských voleb 2000 účastní pouze po druhé, neboť volby roku 1991 se konaly v době, kdy ještě nebyla přijata nová ústava, a proto první volby nepodléhají omezením nové ústavy.

Mnozí říkali, že Akajev ve snaze udržet se u moci, přizpůsobuje zákony svým politickým cílům. Zatímco soudní moc byla kritizována za svou slabost a neschopnost

přijímat rozhodnutí nezávisle od zájmu prezidenta. Soudcům nevadila ani to, že jejich nové rozhodnutí je v rozporu s verdiktem, který napsali v roce 1995, tj: „... Askar Akajev byl poprvé zvolen jako prezident republiky 27. října roku 1990, a od toho okamžiku začal splňovat povinnosti hlavy státu. Tedy, termín zplnomocnění prvního Prezidenta Kyrgyzské republiky Askara Akajeva se počítá ode dne, kdy fakticky dostal toto postavení, tj. 27. října 1990“.²⁸ Jestli vezmeme ohled na odstranění nejsilnějších oponentů Akajeva z volební soutěže, zdá se, že Akajev nebo někdo z jeho blízkého okolí měl předem promyšlený plán, jak ponechat moc ve svých rukou. I když po volbách roku 2000 si všichni byli jisti tím, že Akajev už nebude chtít kandidovat na prezidenta, během březnových událostí se objevila zpráva od administrace prezidenta o tom, že Akajev se možná zúčastní prezidentských voleb 2005.

---

²⁸www.centrasia.ru 28. 03. 2005

3. Dlouhodobé příčiny revoluce

3.1. Sociální ekonomická krize

Kyrgyzstán nedisponuje přírodními zdroji, které by byly základem pro ekonomický blahobyt. Nemá jako Kazachstán „černé“ zlato, nemá ani zemní plyn jako Uzbekistán. Jediným bohatstvím Kyrgyzstánu je voda, avšak voda nepřináší takový výnos jako plyn Uzbekům, nebo ropa Kazachům, a nemůže moc přispívat jeho ekonomice.

Ekonomika Kyrgyzstánu po rozpadu SSSR značně klesla, neboť ekonomické vazby, které byly propojeny s ekonomikou ostatních sovětských států, byly rozdrobeny. Výroba prudce klesla a nezaměstnanost se zvýšila. Kvůli hyperinflaci v letech 1991-93, úspory obyvatel v dříve používané ruské měně úplně ztratily svou cenu. Pokles hrubého domácího produktu mezi léty 1991-1995 činil 12,6 %.²⁹ Stejně jako v ostatních bývalých sovětských státech, i v Kyrgyzstánu začal ekonomický růst až v letech 1995-96. Nejvyššího ukazatele v růstu HDP bylo dosaženo mezi léty 1996-99, kdy činil 5,7 %. Po roce 2000 začal HDP opět klesat.

Co se týče zahraničního ekonomického sektoru, Kyrgyzstán dluží velké peníze jiným státům: jeho vnější dluh ke konci roku 2005 činil 1,86 miliardy dolarů.³⁰ Zatímco státní rozpočet nedosahuje ani půl miliardy dolarů a zahraniční přímé investice stagnují. Kyrgyzstán žije většinou na zahraniční dluh. Po 11. září 2001, kdy na území Kyrgyzstánu byla postavena americká vojenská základna, alternativním zdrojem státního rozpočtu se staly americké poplatky za užívání kyrgyzské půdy a vzdušného prostoru. Podle původní dohody mezi oběma státy, měla americká vláda platit dva miliony dolarů ročně.

V roce 2004 kolem 40 % domácností Kyrgyzstánu bylo pod hranicí chudoby, avšak skutečnost je horší, než co ukazují statistické údaje.³¹ I když státní moc tvrdí, že ekonomika republiky se postupně zlepšuje, všeobecná životní úroveň zůstává značně horší, než ta, k níž se lidé přivykli v sovětské době. Navíc nepřítomnost sociálního zabezpečení má krutý dopad na citlivé skupiny obyvatelstva: svobodné matky, sirotky, důchodce.

Většina státní sféry neláká zaměstnance svými velkými platy, proto mnoho lidí, kteří mají specializace jako učitel nebo lékař, zanechávají své profese a začínají se zabývat jinou činností, aby mohli žít v dostatku. Rozšířeným způsobem jak si vydělat peníze, je jet pracovat do zahraničí nebo přivážet různé zboží z jiných států a prodávat je na trhu v Kyrgyzstánu.

---

²⁹ Podle údajů tehdejšího předsedy Národní banky Ulana Sarbanova, <http://www.jashtar.kg/upload/docs/Ulan%20Sarbanov>

³⁰ Tamtéž

³¹ Data jsou převzata CIA World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/print/kg.html>

Nejčastějším cílem takových cest je Rusko a Kazachstán. Ti, kteří zůstávají „věrní“ své profesi, nacházejí jiný, známý způsob „vydělávání“ peněz – berou úplatky. Korupce je v Kyrgyzstánu natolik vyvinutý jev - úplatky berou jak vysoce postavení lidé tak i běžní úředníci - že se tento jev stal normou běžného života.

Na venkově se lidé buď zabývají zemědělstvím a pěstují dobytek, nebo přijíždějí do hlavního města v naději nalezení práce. Většina nezaměstnaných jsou mladí lidé, právě oni nejčastěji přijíždějí do města pracovat. Avšak, většinou tito migranti jsou zklamáni a vracejí se zpět, anebo zůstávají pořád nezaměstnanými, ale tentokrát již v hlavním městě.

Ve společnosti roste majetková polarizace. Převážně mezi jednotlivými rodinami, ale mezi obyvateli se traduje, že i mezi severní a jižní částí Kyrgyzstánu. Návzájem se obviňují, a to vyvolává další nespokojenost. Realita je taková, že v sovětské době byl průmysl spíše zakládán na severu republiky, ale dnes se většina tohoto průmyslu nachází v úpadku. Na jihu je ekonomika skoro úplně vázána na zemědělství. I když je často slyšet, že sever je bohatší než jih, anebo, že ti nejbohatší lidé pocházejí z jihu, většina venkovanů žije v chudobě, ať jsou odkudkoli.

I když sociální ekonomická krize přetrvává v Kyrgyzstánu dodnes a životní úroveň obyvatelstva se po tzv. „národní revoluci“ v roce 2005 nijak nezlepšila, jednou z příčin nespokojenosti obyvatelstva s vládou byla právě nízká úroveň blahobytu. Před revolucí ti, kteří demonstrovali, doufali, že když padne režim Akajeva a přijde k moci někdo jiný, jejich životy se zlepší. Zejména obyvatelé jihu, kteří tvořili velkou většinu demonstrujících a dosáhli pádu „seveřana“ Akajeva, věřili, že když k moci přijde někdo z jejich krajanů, životní úroveň na jihu se zlepší.³²

3.2. Neefektivita státní moci

Protože Kyrgyzstán měl rozvíjet demokratickou společnost, výběr představitelů u moci byl v rukou obyvatelstva. Národ si volil prezidenta, poslance a rozhodoval o změnách v ústavě přes referendum. Avšak po všech těchto volbách a referendech, národ se stal tím posledním, o co se starala jak výkonná, tak i zákonodárna moc. Tím hlavním, čím se zabývala vláda Kyrgyzstánu, bylo určení vztahů mezi prezidentem a parlamentem, každý z nich se snažil zajistit pro sebe větší moc, a to znamenalo vyzískat ze svého postavení co největší prospěch spíše pro sebe, než pro národ. Jistě, taková povaha vládnoucí moci není příznačná pouze pro Kyrgyzstán. I v těch nejvyspělejších zemích politici jsou více zaujati vlastním prospěchem než blahobytem národa, avšak rozdíl mezi Kyrgyzstánem a ostatními zeměmi je

právě v úrovni rozvoje. Kdyby obyvatelé Kyrgyzstánu žili v blahobytu a dostatku, zkorumpovanost a nekompetentnost politiků by jim tak nevadila. Ale když chudí lidé vidí bohaté politiky, kteří nedělají nic pro obyvatele, nespokojenost těchto lidí s vládnoucí mocí roste. Právě to se stalo před revolucí. Nespokojenost lidí s neefektivitou státní moci pomalu ale trvale rostla, až konečně přerostla v masové demonstrace proti tehdejšímu režimu Akajeva.

Jednou z příčin neefektivity státní moci je neschopnost prezidentské administrativy plnit své funkce. Administrativa prezidenta je odpovědná za teritoriální celistvost státu a kádrovou politiku. Avšak, obě tyto odpovědnosti nebyly splněny náležitým způsobem. Teritoriální celistvost Kyrgyzstánu nebyla schopna obhájit v jednáních se sousedními státy. Co se týče personální politiky v místních správách, prezidentská administrativa vybírá nové kádry nikoli podle schopnosti uchazečů, ale podle tzv. „telefonního práva“, tj. osobního doporučení určitých „spřátelených“ osob. Tento systém se pak přenáší i na jednotlivé místní správy.

Neefektivní je i vláda republiky. Její slabost je částečně zapříčiněna i tím, že byla příliš často měněna: od roku 1991 do roku 2005 se struktura vlády změnila desetkrát. Časté zaměňování ministrů by nebylo velkým problémem, kdyby se každý opravdu snažil vyřešit nějakou otázku, a noví ministři by pokračovali v nedokončených úkolech. Avšak vláda byla rozpuštěna buď kvůli nedůvěře ze strany poslanců, anebo kvůli zkorumpovanosti jednotlivých ministrů. Například v roce 1994, kdy fakticky neexistoval parlament po dobu víc než půl roku, byla vytvořena dočasná vláda, která využila své dočasnosti. Během této doby se korupce rychle rozrostla. Avšak korupce se netýká pouze vlády. I poslanci jsou často podezírání z korupce.

Rozpuštění sněmovny a nové volby se staly vhodnou příležitostí, jak členové sněmovny mohli uniknout vyšetřování, kterému se měli podrobit jako poslanci. Fakticky, poslanci jsou považováni za „národní představitele“, neboť obyvatelé každého regionu si vybírají svého poslance, který by hájil jejich zájmy ve sněmovně. Ale bylo by správnější říci, že poslanci jsou „klanovými představiteli“, kteří jsou vybráni svými příbuznými kvůli příbuzenských vztahům, než podle svých schopností. Aby se člověk stal poslancem, nepotřebuje mít nějaké zkušenosti, spíše potřebuje mít co největší okruh příbuzných. V důsledku takové politiky nelze očekávat, že ve sněmovně zaujmou místa poslanci, kteří se

---

³² O rozdělení obyvatel na jižních a severních klanů, o rodově-příbuzenských vztazích a jejich vlivu na politický život, zejména během březnových událostí, půjde řeč v jedné z následujících kapitolách.

budou podílet na rozvoji státu. Nelze si ani být jistý tím, že tito poslanci budou hájit zájmy aspoň svého klanu, neboť se často zabývají pouze osobními zájmy.

Také je nutné zmínit o příliš častém uvedení změn do hlavního zákoníku republiky – ústavy. Ústava nezávislého Kyrgyzstánu byla vytvořena a přijata v roce 1993. Avšak, buď kvůli nejasnostem nebo novým změnám, do roku 2003 bylo pětkrát uspořádáno referendum pro vnesení změn a doplňků. Všechna tato referenda se prováděla bez předchozího projednání změn sněmovnou. Změny nebyly připraveny pečlivě, a tak nechávaly důvod pro budoucí nejasnosti a spory kolem zákonů.

Jedním z velkých nedostatků kyrgyzské státní správy, je neschopnost soudní moci jednat samostatně. Podle Ústavy Kyrgyzské republiky, soudní moc je nezávislá na exekutivě, avšak ve skutečnosti soudní řízení je hodně ovlivněno politikou. Právě nekompetentnost soudní moci, podle Burul Makenbajevové, člena konstituční rady, byla jednou z hlavních příčin revoluce.³³ Podle Makenbajevové, soudní moc je hodně závislá na politice, v důsledku čehož soudní řízení a jejich výsledky jsou ovlivněny politikou. Velmi často nevyhrává spravedlnost, ale zájmy vysoce postavených osob. Právě kvůli nekompetentnosti a závislosti soudní moci na vladnoucím režimem, jak finanční, tak i organizační, systém vlády v Kyrgyzstánu je nestabilní.

Nejlepším příkladem neschopností prezidentské administrativy, výkonné a soudní moci, jsou Aksyjské události, které se odehrály v roce 2002 a hodně poškodily autoritu jak prezidenta, tak i veškeré státní moci.

3.3. Aksyjské události

V roce 2001 Kyrgyzstán začal jednat s Čínou o vymezení hranic mezi oběma státy.³⁴ Podle smlouvy mezi hlavami států, 124 tisíc hektarů kyrgyzské půdy mělo být postoupeno Číně. Část poslanců nechtěla takové podmínky přijmout, zatímco prezidentská administrativa tvrdila, že 70 % sporné půdy zůstane Kyrgyzstánu. Poslanci kritizovali prezidenta za to, že neinformoval sněmovnu o teritoriální dohodě, která měla být projednána i poslanci. Podle nich vláda obětovala kyrgyzskou půdu pouze proto, aby zachovala dobré vztahy s Čínou. Azimbek Beknazarov byl tím, který kritizoval prezidenta nejvíce, dokonce navrhl ostatním poslancům vyslovit nedůvěru vůči Akajevovi. Avšak do té doby, než poslanci stihli vyslovit nedůvěru vůči Akajevovi, Beknazarov byl sám zažalován. Poslanec byl obviněn ze „zneužití pravomoci veřejného činitele“, jímž byl před několika lety, ale skutečným důvodem žaloby

---

³³ Na základě osobního rozhovoru autorky s Burul Makenbajevovou, Biškek, léto 2007

³⁴ Celý článek je v databázi Eastview <http://dlib.eastview.com/sources/article.jsp?id>

byla jeho kritika prezidenta. Po uvěznění Beknazarova v lednu roku 2002, obyvatelé okresu Aksy, jejichž představitelem byl Beknazarov, začali protesty proti uvěznění poslance.

Když se demonstranti 17. března 2002 přiblížili k okresnímu městu Kerben, policie dala varování, aby demonstranti nepřekračovali hranice města, a když lidé neuposlechli, regionální Ministerstvo vnitra dalo příkaz střílet. Pět demonstrantů bylo zabito, a další byl zabit v noci u policejní stanice, kde lidé znovu protestovali proti násilnému potlačení demonstrace. Státní moc poprvé použila násilí proti demonstrantům, a v důsledku bylo zabití šesti lidí a více než šedesát zraněných. Obyvatelstvo kritizovalo vládu za krveprolití v Aksy. V květnu 2002 tato vláda v čele tehdejším premiérem Kurmanbekem Bakijevem byla rozpuštěna. Kyrgyzský výbor pro lidská práva 29. dubna téhož roku prohlásil, že ústní příkaz použít sílu proti demonstrantům v Aksy dal sám prezident Akajev. Ale ze smrti šesti demonstrantů Akajev obviňoval ozbrojené složky, a místní vládu obvinil z toho, že nebyli schopni vyřešit situaci nenásilným způsobem. Hlavní viníci však nebyli potrestáni, neboť státní útvary všelijak bránili soudnímu vyšetřování, které směřovalo k vysoce postaveným osobám z ozbrojených složek.

Aksyjské události nejen ukázaly neschopnost státní moci vyřešit vnitropolitické problémy mírným způsobem, ale i neschopnost prezidentské administrativy projednat s poslanci sporné otázky. Úmysl některých poslanců obžalovat prezidenta z „porušování teritoriální celistvosti státu“ vylekalo osoby kolem prezidenta natolik, že se rozhodli zbavit se člověka, který kritizoval prezidenta nejvíce. Navíc i soudní moc nebyla schopna samostatně vést soudní řízení a potrestat ty, kdo zavinili smrt šesti lidí.

Co se týče samé příčiny všech těchto událostí – dohody mezi Kyrgyzstánem a Čínou, tady se také ukázala jak slabost charakteru Akajeva, tak i neschopnost prezidentské administrativy, která je odpovědná za teritoriální celistvost státu.

3.4. Role neformálních struktur

Jednou ze zvláštností kyrgyzského způsobu života, a to je charakteristické i pro ostatní národy ve Střední Asii, jsou vztahy mezi klany a rody. Takový vztah má dnes spíše záporný význam, neboť brání společnosti rozvíjet se jako demokratická a občanská společnost. Mnozí si dokonce myslí, že kyrgyzský národ není připraven k demokratickému vládnutí právě kvůli takovým tradičním vztahům, které není možné ze společnosti vykořenit.

Už odedávna se Kyrgyzové ztotožňovali spíše s klanem, v jehož čele byl společný předek, než s celou etnickou skupinou. Protože obvykle členové téhož rodu se snaží zůstat pohromadě nebo aspoň poblíž ostatním příbuzným, každý rod a klan má svá nevyznačená

teritoria. Do příchodu komunistické vlády se Kyrgyzové dělili mezi sebou podle klanů a místa původu. Komunistická vláda se během sedmdesáti let svého vládnutí snažila takové dělení mezi Kyrgyzy potlačit. V důsledku této snahy ze strany Moskvy, význam rodových skupin byl zčásti oslaben, zvláště pro ty Kyrgyzy, kteří se usadili ve městech a žili vedle Rusů a jiných národností. Avšak vztahy a spojení mezi klany zůstaly silné i v sovětské době, a když vládní moc přešla z Moskvy do rukou samotných Kyrgyzů, tyto vztahy ještě posílily.

Historicky jedním z klíčových rozdělení, je rozdělení mezi severními a jižními Kyrgyzy, které občas ohrožovalo i celistvost republiky. Už za komunismus, ústřední moc sovětského svazu chápala toto rozdělení a na klíčové posty byli jmenováni představitelé jak severu, tak i jihu, s účelem udržet mezi nimi rovnováhu, tak aby napětí mezi severem a jihem nepřerostlo v konflikt. I když rovnováha zde byla, po ukončení sovětské nadvlády se ukázalo, že sever Kyrgyzstánu je více sovětizován než jih republiky. To byl ale přirozený historický vývoj. Už před více než jedním stoletím severní Kyrgyzové navázali vztah s Ruským impériem, a dali přednost ruské nadvládě před kokandskou nadvládou, které jih Kyrgyzstánu podléhal víc, neboť byl ke kokandskému trůnu blíže a některé jižní kmeny byly zapojeny do vlády kokandského chána. Navíc i v sovětské době severní Kyrgyzové přicházeli do styku s Rusy a jinými etniky více než jižní Kyrgyzové, neboť hlavní město tehdejší Kirgizie Frunze bylo v severní části. Rozdíl mezi severem a jihem existuje i na úrovni náboženství. Zatímco společnost severu je více modernizována, na jihu je vliv islámu větší kvůli velkému procentu uzbekského obyvatelstva, které je více islamizováno.

Sounáležitost k určitému klanu nebo regionu dává jeho členovi značné výhody, které nemůže mít člen jiného klanu nebo regionu. Takové rodově-příbuzenské vztahy mají značný vliv i na politický život Kyrgyzstánu, i když na první pohled by se to tak nezdálo. Člověk, který se dostane k moci, bude hájit zájmy svého klanu a rodu, a v kádrové politice bude dávat přednost svým soukmenovcům. Právě kvůli vzájemné výpomoci mezi příbuznými, ve volbách lidé skoro vždy zvolí svého soukmenovce, protože vědí, že se o ně postará lépe, než někdo z jiného klanu.

Za patnáct let vlády Askara Akajeva, který pochází ze severu republiky, klíčové postavení ve vládě často zaujímali lidé ze severu. Taková kádrová politika Akajeva jen zesílila nespokojenost jižních obyvatel. Lze říci, že právě díky obyvatelům jihu režim Akajeva padl. Lídři opozice, která se vytvořila před březnovými událostmi, většinou pocházeli z jihu republiky. Právě na jihu začaly masové demonstrace, které žádaly zrušení výsledků parlamentních voleb a rezignaci „seveřana“ Akajeva a právě jižní obyvatelstvo často

navezené autobusy zaplacenými opozicí tvořilo velkou většinu těch, kdo dvacátého čtvrtého března 2005 donutil prezidenta uprchnout.

Výše uvedené dlouhodobé příčiny revoluce, které vedly k nespokojenosti obyvatelstva, jsou mezi sebou propojeny. Sociální ekonomická krize, slabá efektivita vládnoucí moci a velký vliv neformálních struktur na politiku, tvoří jakýsi trojúhelník, v němž se příčiny a následky těchto tří faktorů střetávají. Neformální struktura, jejíž hlavním následkem je korupce, záporně ovlivňuje státní moc a oslabuje ji. Neefektivní státní moc zase zapříčiňuje ekonomickou sociální krizi. Většina obyvatelstva republiky, která žije v chudobě a nedostává od státu dostatečné sociální zabezpečení, řeší své finanční problémy braním úplatků. A úplatkářství mezi obyčejnými lidmi může zase ovlivnit schopnost a kvalitu státní moci. To se děje během voleb, kdy lidé hlasují pro ty, kdo jim dají trochu peněz nebo něco ze základních potravin. Obvykle úplatky voličům dávají ti, pocházející ze stejného regionu, protože doufají, že když budou kandidovat ve svém okrese, jejich spolukrajané je podpoří.

I když tyto tři faktory představují hlavní nedostatky a problémy, kterým čelí kyrgyzská společnost, nebyly to rozhodující příčiny revoluce. Neschopnost vládnoucí moci vyřešit sociální a ekonomickou krizi a nerovnováha v rozdělení moci mezi klany není pro Kyrgyzstán ničím novým. Ale lidé pořád doufali, že se situace změní. Jejich velkou nadějí, hlavně obyvatel jihu, byly parlamentní a pak i prezidentské volby v roce 2005, které by obnovily národní představitele a také prezidenta.

4. Bezprostřední příčiny revoluce

Zatímco faktory uvedené v předchozí kapitole se staly dlouhodobými příčinami revoluce, to znamená, že březnové události nebyly přímými následky těchto faktorů, bezprostřední příčinou revoluce se stal průběh parlamentních voleb a jejich výsledky. Během volební kampaně se ukázala i autoritativnost tehdejšího prezidenta Akajeva jak vůči médiím, tak i vůči kandidátům na poslance; i když z pohledu samotného prezidenta jeho autoritativní chování bylo vysvětlitelné, a to někdy i v rámci zákona. Zvláště se to týká odmítnutí registrace kandidatur bývalých poslanců ze strany volební komise, z čehož obviňovali prezidenta, že chce odstranit ze soutěže své oponenty. Právě neregistrace několika bývalých poslanců, kteří byli potenciálními kandidáty, se stala důvodem pro první demonstrace. Demonstranti protestovali proti rozhodnutí volební komise. Později se k těmto demonstrujícím přidali i stoupení jiných kandidátů, jejichž zapsaná kandidatura byla odvolána, protože tito kandidáti během volební kampaně údajně dávali úplatky voličům. I když úplatky dávali i jiní kandidáti, z takového porušování volebního práva byli obviněni jen tři z mnoha uchazečů. Ale úplatkářství nebylo jediným způsobem jak si zajistit místo v parlamentu. Někdy voliči byli přímo nuceni dávat svůj hlas určitému kandidátovi.³⁵

4.1. Předvolební období: registrace kandidátů a první demonstrace

Šestého ledna 2005, bývalá ministryně zahraničních věcí a první velvyslankyně Kyrgyzstánu do Spojených států amerických a Kanady, Roza Otunbajevová dostala od okresní volební komise schválení účastnit se parlamentních voleb.³⁶ Za zápis kandidatury Otunbajevové členové komise museli hlasovat, neboť podle zákona o volbách Otunbajevová nesplňovala podmínku censu trvalého pobytu, tj. nebydlela v Kyrgyzstánu během posledních pěti let do voleb.³⁷ Pro její zápis dalo svůj hlas sedm členů komise. Večer téhož dne, členové komise byli předvoláni na mimořádnou schůzi, důvodem byl nezákonný zápis Otunbajevové. Podle pravidel pro její registraci měla dát hlas aspoň polovina komise, tj. osm členů, a protože sedm hlasů nestačilo, její registrace měla být odvolána. I když volební komisi byla řečena řada důvodů o nesmyslnosti censu trvalého bydliště, volební komise nezměnila svoje poslední rozhodnutí. Podle Nurlana Sydykova, zástupce předsedy Svazu právníků, Roze Otunbajevové

³⁵ To se týkalo například voličů Univerzitního okruhu № 1, kde studentům, v případě že nedají svůj hlas dceři prezidenta Bermet Akajevové, hrozil vyházení z koleje. <http://www.CentrAsia.org/newsA.php4?st=1107821340>

³⁶ www.azattyk.kg 7. 1. 2005

nemělo být odmítnuto v zápisu její kandidatury.³⁸ Všeobecná deklarace lidských práv hájí právo občana volit a být volen do vyšších orgánů vlády svého státu. Navíc v roce 2003 Kyrgyzstán přijal Konvenci o volebních normách ve státech SNS, která umožňuje občanům nacházejícím se mimo stát, jehož jsou občanem, kandidovat na poslance. Proto v případě Otunbajevové se porušovalo nejen volební právo občana, ale i ústavní zásada o přístupu ke státní službě, na níž mají všichni občané stejná práva. Kromě těchto důvodů, jsou tu i základní důvody, proč by mohl bývalý velvyslanec kandidovat na poslance. Za prvé, velvyslanec Kyrgyzstánu představuje jeho zájmy v jiném státě a proto slouží svému státu. Za druhé, velvyslanec Kyrgyzstánu bydlí mimo Kyrgyzstán, což je podmínkou, ale teritorium ambasády se počítá jako část teritoria Kyrgyzstánu, i když je na jiném území. Z toho vyplývá, že census trvalého pobytu se nevztahuje na bývalé diplomaty. Chyba nebyla v rozhodnutí volební komise. Komise se řídila podle zákona censu trvalého pobytu, který byl přijat v roce 1998 na základě iniciativy poslanců. Samo přijetí takového zákona do státní ústavy bylo chybou, neboť bylo v rozporu se zákony o právech občana. Tato chyba v ústavě měla být odstraněna, ale začali si jí všimnout až v předvolební době, a v této době bylo příliš pozdě měnit zákony v ústavě, neboť změny a doplňky do ústavy mají být přijaty přes všeobecné referendum, a uspořádání referenda trvá nějakou dobu. Tak či onak, Roze Otunbajevové a dalším bývalým velvyslancům a potenciálním uchazečům, včetně bývalého premiéra Medetkana Šerimkulova, nebylo dovoleno účastnit se parlamentních voleb. Hned na druhý den, 8. ledna 2005, u parlamentu demonstrovali stoupenci Otunbajevové proti rozhodnutí volební komise.

Několik dní po prvních demonstracích v Biškeku, městský keneš (rada) určila podmínky budoucích demonstrací.³⁹ Podle nařízení tohoto keneše o veškerých demonstracích, které se měly v budoucnu konat, bylo nutné je oznamovat aspoň deset dní před uskutečněním akce. Navíc, městský keneš radil organizátorům konat tyto akce v parku Gorkého, také slíbil, že v případě porušení veřejného klidu, tyto akce budou zastaveny a vůči jejich organizátorům budou přijaty odpovídající opatření. Ve skutečnosti, jak se ukáže dále, takové nařízení bylo dáno jen s ohledem na opoziční demonstrace.

Dne 19. ledna 2005 se v Biškeku konala demonstrace několika opozičních hnutí. Organizátory této akce byli Roza Otunbajevová, lídr opozičního hnutí Ata-Džurt, Topčubek Turgunalijev, ochránce lidských práv, a lídři opozičního Národního hnutí Kyrgyzstánu. Tito

---

³⁷ Roza Otunbajevová poslední šest let do voleb bydlela mimo Kyrgyzstán, neboť od roku 1998 do roku 2001 pracovala jako velvyslankyně ve Velké Británii, a v letech 2002-2004 byla zástupcem představitele velvyslance Organizace spojených národů v Gruzii.

³⁸ www.msn.kg 11. 01. 2005

³⁹ www.msn.kg 18. 01. 2005

organizátoři byly později zažalováni a obviněni z porušování veřejného pořádku a organizování nelegitimní akce. Téhož dne, novináři a redaktorovi dvou novin, Bolotbeku Maripovi bylo odmítnuto v registraci jeho kandidatury na poslance. Důvodem byl census trvalého bydliště; Maripov měl přerušené trvalé bydliště na sedm měsíců.

Dvacátého ledna 2005 byla bez problému zaregistrována dcera prezidenta Bermet Akajevová⁴⁰, která kandidovala ve stejném okruhu jako Maripov a Otunbajevová. Téhož dne parlament Kyrgyzstánu přijal nový zákon umožňující bývalým velvyslancům účastnit se parlamentních voleb. Avšak pro přijetí nového zákona do ústavy měl tento zákon schválit i prezident.

Dvacátého čtvrtého ledna 2005 Ministerstvo obrany prohlásilo, že pod vedením premiéra Nikolaje Tanajeva se bude konat školení státních útvarů, regionálních ředitelství a ochránců veřejného pořádku, ohledně stabilizace veřejně-politické situace.⁴¹ Takové školení bylo přípravou na zhoršující se politikou krizi. Tím státní moc upozornila opozici a demonstranty, že v případě nutnosti je připravena použít ozbrojené složky.

Dvacátého osmého ledna 2005 prezident Askar Akajev, na návštěvě Ruska, dal rozhovor ruské novinářce z novin *Nezavisimaja gazeta*.⁴² Na otázku, jestli jsou v Kyrgyzstánu předpoklady na „barevnou“ revoluci, Akajev odpověděl, že předpoklady určitě jsou, neboť Kyrgyzstán má základy demokracie. Prezident také řekl, že ho často obviňují z autoritativního vládnutí, ale kdyby byl skutečně autoritativním, žádné předpoklady pro revoluci by v Kyrgyzstánu nebyly. Někteří se snaží importovat „sametovou“ revoluci do Kyrgyzstánu, ale podle Akajeva Střední Asie má své zvláštnosti, které ze „sametové“ revoluce mohou udělat občanskou válku, tak jako v Tádžikistánu. To se může stát, jestliže se radikální část opozice spojí s nelegální islámskou stranou „Hizb-ut-Tahrir“, která podporuje kyrgyzskou opozici jak morálně, tak i finančně. I když tehdy Akajev spojil islámskou radikální organizaci s kyrgyzskou opozicí pravděpodobně s cílem zastrašit obyvatelstvo, bylo třeba počítat i s nejhoršími následky případné revoluce v Kyrgyzstánu, neboť i když členové Hizb-ut-Tahriru nevstupují do kyrgyzské politiky, hodně ovlivňují některé vysoce postavené osoby.

O censu trvalého pobytu, který omezoval volební právo bývalých diplomatů, Akajev řekl, že když byl tento zákon přijat v roce 1998, ani on, ani předseda Ústřední volební komise s ním nesouhlasili. Avšak, jelikož prezident nechtěl zákon vetovat a zhoršovat tím svůj vztah s poslanci, s neochotou tento dokument podepsal. Akajevovu kritiku opozice posílilo i to, že v

---

⁴⁰ Je známo, že Bermet Akajevová studovala ve Švýcarsku a ještě v roce 2002 pracovala v OSN v Ženevě.

⁴¹ www.centrasia.ru 24. 1. 05

⁴² www.ng.ru 28. 1. 2005

době přijetí byli mezi poslanci schvalujícími tento zákon i ti, kteří se před parlamentními volbami 2005 spojili s opozicí a protestovali proti přijatému zákonu. Je to příklad toho, že zákony se přijímají bez předchozího důkladného jednání, a poslanci nemyslí na další následky, čímž se zhoršuje kvalita legislativy. Akajev řekl, že když poslanci naposled chtěli napravit svoji chybu s censem trvalého bydliště, jejich snaha byla neúspěšná, neboť neměli potřebný počet hlasů, a proto dokument nebyl vůbec poslán k prezidentovi. Takové prohlášení Akajeva bylo v rozporu s tím, co se dělo před tím: 20. ledna 2005 bylo oznámeno, že poslanci přijali zákon umožňující bývalým velvyslancům účastnit se voleb, avšak 24. ledna 2005 tiskový mluvčí prezidenta prohlásil, že prezident nepodepíše tento nově přijatý zákon.⁴³ Není tedy jasné, zda sněmovna vůbec neuspěla v přijetí nového zákona, anebo prezident odmítl podepsat tento zákon.

Jedenáctého února 2005 opoziční noviny *MSN* zveřejnily článek „*Dom, kotoryj postrojil Akajev*“ (Dům, který postavil Akajev), který se dříve objevil na opoziční internetové stránce www.gazeta.kg.⁴⁴ Tento článek oznamuje, čím se zabývají příbuzní Akajeva a jeho manželky, jaké společnosti vlastní, nebo kde pracují. Většinou jsou tito příbuzní úspěšní podnikatelé, nebo diplomati. Ale hlavně článek zveřejnil seznam společností, které byly údajně řízeny rodinou Akajeva.

Dne 17. února 2005 prezident Akajev oznámil svůj záměr zažalovat noviny *MSN* za jejich „pomlouvačný“ článek.⁴⁵ Akajev řekl, že Kyrgyzstán je jediným státem ve Střední Asii, který povolil otevření amerického centra podporující masmédiu. Toto centrum řídí mezinárodní organizace Freedom House⁴⁶, která tiskne většinu kyrgyzských novin, včetně opozičních novin *ResPublica* a *MSN*. Avšak podle Akajeva noviny *MSN* zneužívají svobodu tisku, a naopak představují „informační teror“ a poškozují čest samotného prezidenta. Je samozřejmé, že Akajev by nepřiznal, že jeho rodině patří společnosti a obchody, které přinášejí velké výnosy. Avšak, to co dělají jeho děti a příbuzní, bylo všem jasné už dříve, stejně tak, že velké společnosti byly kontrolovány prezidentskou rodinou. To co překvapilo lidi, byl rozsah těchto majetků.

Dvaadvacátého února 2005 se v několika regionech Kyrgyzstánu, jak na severu, tak i na jihu, konaly demonstrace proti rozhodnutí volební komise neregistrovat nebo odvolat zápis

---

⁴³ www.centrasia.ru 24. 01. 2005

⁴⁴ www.gazeta.kg 6. 02. 2005

⁴⁵ Slovo Kyrgyzstánu, 17. 02. 2005

⁴⁶ Freedom House – americká nekomerční veřejná organizace. Podle údajů sdělovacích prostředků, je částečně financována americkou vládou (The Wall Street Journal, 27. 02. 2005). Freedom House v roce 2003 založili v Kyrgyzstánu jediné nezávislé vydavatelství, které vydává 60 novin a časopisů.

některých kandidátů.⁴⁷ Zatímco v Biškeku těsně před volbami byl vypnut elektrický proud ve vydavatelství Freedom House.⁴⁸ I když na tuto poruchu velmi rychle reagovala americká ambasáda, a přivezla do vydavatelství generátor z americké základny na okraji Biškeku, tisk novin klesl o 70 %.

Třináctátého února 2005 stoupenci dvou kandidátů, jejichž zápis byl odvolán, zablokovali hlavní silnici spojující Biškek s čínskou hranicí.⁴⁹

Dne 24. února 2005 vysílání radia „Azattyk“ („Svoboda“) bylo bez předchozího varování zastaveno společností Kyrgyz Telecom.⁵⁰ Rádio „Azattyk“ je financováno americkou vládou a vysílá z Prahy do všech regionů republiky. Toto rádio je populární zvláště na venkově. Není to opoziční rádio, nabízí svým posluchačům různé názory a pohledy na věci. Možná je třeba zmínit i to, že v článku, který zveřejnily noviny *MSN*, Kyrgyz Telecom byl mezi společnostmi kontrolovanými rodinou Akajeva.

Dne 25. února 2005 Nejvyšší soud nezměnil rozhodnutí volební komise a nezaregistroval kandidáty v Tonském okrsku, zatímco magistrála vedoucí do Číny byla pořád zablokována. V samém Tonském okrese byla demonstranty obsazena administrativní budova. Následující den, den před volbami, Ústřední volební komise odložila parlamentní volby v Tonském okrese z 27. února 2005 na 13. března 2005. Důvodem bylo „přiosvětlení okolností“ v tomto regionu kvůli demonstracím a blokování magistrály.

Masmédia sehrála v předvolební kampani velkou roli. Avšak skoro všechny sdělovací prostředky věnovaly větší pozornost prezidentovi, než významu parlamentu a kandidátům. Na konci termínu volební kampaně, hromadné sdělovací prostředky vcelku splnily požadavek mlčenlivosti během 24 hodin před volbami. Ale v této době státní televizní program KTR porušil tento požadavek, a odvysílal negativní materiály o představitelích opozice, včetně aspoň tří kandidátů na poslance.

Už před volbami se objevila veřejná nespokojenost s průběhem volební kampaně. Zabránění volební komise některým uchazečům kandidovat na poslance a bezvýsledné obracení se na soudní moc ohledně řešení podobných otázek, už před samými volbami zpochybnilo jejich spravedlnost. Administrativa prezidenta vedla cílenou kampaň proti „nevhodným“ kandidátům a podporovala proakajevské uchazeče. Nespokojenost vzbuzovalo i potlačení svobody slova, které mohlo nějak ohrozit autoritu prezidenta nebo jeho okolí.

---

⁴⁷ www.azattyk.kg 22. 02. 2005

⁴⁸ www.akipress.kg 24. 02. 2005

⁴⁹ www.eurasia.org 23. 02. 2005

⁵⁰ www.reuters.com 24. 02. 2005

Opoziční představitelé vyčkávali den voleb, aby posoudili jejich průběh, i když bylo jasné, že volby neproběhnou bez porušování zákona a falzifikace.

4.2. Parlamentní volby a povolební období

Dne 27. února 2005 se v Kyrgyzstánu konaly parlamentní volby. Ihned po skončení voleb, lídři několika opozičních hnutí oznámili, že volby proběhly s porušením volebního zákona. Pozorovatelé voleb ze států SNS oznámili, že parlamentní volby byly uznány jako svobodné a tudíž legitimní, i když byly zaznamenány některá porušení a nedostatky v určitých okrcích.⁵¹ Pozorovatelé od OBSE oznámili řadu nedostatků a porušení volebního zákona během hlasování.⁵² Kritizovali varování vysoce postavených osob, včetně prezidenta, o možné občanské válce, které mělo záporný vliv na atmosféru v předvolebním období. Mezi zaznamenanými porušení volebního zákona bylo nařízení městského keneše o podmínkách konání veřejných akcí, které omezovalo svobodu shromažďovat se, uplácení nebo přímo nátlak na voliče. OBSE se negativně vyjádřilo i o censu trvalého bydliště, který omezil svobodu každého občana volit a být zvolen. Avšak, v tomto případě pozorovatelé kritizovali sám zákon. Jak to vyjádřil expert Institutu strategických výzkumů (Washington), Josef Bodanský, kritizovat zákony není funkcí pozorovatelů voleb.⁵³ Volební komise jednala v souladu se zákonem, který byl přijat poslanci a prezidentem. I když je zákon špatný, je to pořád zákon, a funkcí komise OBSE je pouze pozorovat případné porušení volebního zákona a upozornit na ně.

Členové OBSE věnovali velkou pozornost i sdělovacím prostředkům. Dle jejich prohlášení, v předvolební kampani byla řada televizních programů, rádio *Azattyk* a opoziční noviny, omezovány ve své činnosti státní mocí.

Dvacátého osmého února 2005 Ústřední volební komise oznámila, že většinu hlasů dostala strana „Alga, Kyrgyzstán!“.⁵⁴ Tato strana je proprezidentská strana, jejíž zakladatelem byl zeť prezidenta Adil Tojgonbajev, a členem strany je dcera prezidenta Bermet Akajeová.

Na jihu Kyrgyzstánu se zatím sešlo kolem pěti tisíc stoupenců Dooronbeka Sadyrbajeva, člena opoziční strany „Ata-Džurt“, který se podle počtu hlasů umístil až na druhém místě. Demonstranti nesouhlasili s takovými výsledky a žádali rezignaci místního akima, předsedy okresní volební komise a znovuprovedení voleb.

---

⁵¹ Celý dokument CIS-EMO o parlamentních volbách 2005 na stránce <http://www.cis-emo.com/pages.php?id=212>

⁵² <http://www.osce.org/bishkek/documents.html>

⁵³ Z rozhovoru s Josefem Bodanským, www.centrasia.ru 20. 03. 2005

⁵⁴ Pavlovskij G. O., *Kirgizskij perevorot, Mart-aprel', 2005*, Izdatel'stvo Evropa, 2006, s. 19

Prvního března 2005 ve třech jižních regionech republiky proběhly demonstrace stoupenců kandidátů, kteří prohráli v prvním kole voleb.

Dne 4. března 2005 se protestující v Džalal-Abadské oblasti pokusili obsadit administrativní budovu. Následující den, 5. března, premiér Nikolaj Tanajev slíbil potrestat ty, co porušili veřejný pořádek.⁵⁵ Premiér oznámil, že státní moc se nebude plést do demonstrací, bude jen pozorovat a jednat s protestujícími. V případě, že někdo poruší veřejný pořádek, bude potrestán podle příslušných zákonů.

Sedmého března 2005 byly demonstranty obsazeny administrativní budovy dvou okresů. Mezitím v Biškeku Ústřední volební komise vyzvala obyvatele „nedestabilizovat situaci v zemi před druhým kolem voleb“. Dvaadvacet poslanců žádalo mluvčího sněmovny Abdygany Erkebajeva provést mimořádnou schůzi sněmovny, ale Erkebajev na tuto žádost neodpověděl.

Osmého března 2005 na demonstraci v jihokyrghyzském městě Oš, opozice žádala provedení nových voleb. Desátého března 2005 si představitelé opozičních stran vytvořili Koordinační radu národní jednoty. Hlavou této rady se stal Kurmanbek Bakijev.

Dne 10. března 2005, se prezident Askar Akajev obrátil k národu Kyrgyzstánu, aby dodržovali veřejný pořádek a nebyli oklamáni provokátory a neodpovědnými „politikány“.⁵⁶

Jedenáctého března 2005 mluvčí prezidenta potvrdil předpoklady o možném referendu, které se bude týkat prodloužení prezidentské vlády Akajeva.⁵⁷ Mluvčí řekl, že prezidenta k tomu nutí opozice, která žádá předčasnou rezignaci Akajeva a přiznání výsledků voleb za nelegitimní.

Jak se očekávalo, volby neproběhly bez porušení volebního zákona, což posloužilo jako důvod pro další demonstrace. Představitelé opozice díky svým stoupencům pomalu přebírali od vládnoucího režimu moc nad administrativou v jednotlivých regionech. Zatímco protestující zdůrazňovali nespravedlivý průběh voleb a žádali odvolání výsledků, Akajev se snažil přesvědčit, že noví poslanci byli vybráni spravedlivě, a vyzýval národ nedovolit opozici sebou manipulovat. Zdálo se, že demonstranti a prezidentská administrativa mluví úplně jinou řečí, a nikdo z nich nechtěl vyslechnout tu druhou stranu. V takovém napětí proběhlo i druhé kolo voleb, po němž se rozsah demonstrací zvětšil a situace se ještě více zhoršila.

---

⁵⁵ www.kabar.kg 7. 03. 2005

⁵⁶ Z projevu prezidenta 10. 03. 2005, Biškek, zdroj www.centrasia.ru 12. 03. 2005

⁵⁷ www.vremya.ru 14. 03. 2005

4.3. Druhé kolo parlamentních voleb a jejich výsledky

Dne 13. března roku 2005 proběhlo druhé kolo parlamentních voleb. Následující den Ústřední volební komise prohlásila, že podle předběžných dat, absolutní většinu míst ve sněmovně dostaly proprezidentské strany.⁵⁸

Čtrnáctého března 2005 krátkodobá mise Organizace pro pozorování voleb ve státech SNS (CIS-EMO) vydala prohlášení o průběhu obou kol voleb. Členy této mise zaznamenali řadu nedostatků a porušení zákona⁵⁹. V závěru prohlášení bylo napsáno, že „konané volby lze označit za nespravedlivé a nesvobodné, a výše uvedená porušení ovlivnily výsledky projevu vůle voličů Kyrgyzské republiky.“⁶⁰

Po volbách demonstrace na jihu pokračovaly a počet demonstrantů se zvýšil, neboť se přidávali stoupenci těch kandidátů, kteří prohráli ve druhém kole. Protestovalo se i v severní části republiky, dokonce i v Talaské oblasti, odkud pochází manželka prezidenta Majram Akajejovová. Jeden z členů opozičního hnutí Adachan Madumarov odmítl přiznat svou prohru a prohlašoval, že ve skutečnosti vyhrál volby nad svým oponentem. Následující den volební komise znovu spočítala hlasy pro Madumarova, v důsledku čehož se počet hlasů zvýšil o tři a půl tisíce a Madumarov dostal 63 % hlasů. Volební komise přiznala výhru Madumarova a jeho stoupenci, kteří dříve obsadili budovu státní správy v Uzgenském regionu, se rozhodli ukončit své protestní akce.

Dne 15. března 2005 v jižním městě Džalal-Abad opozice uspořádala národní kurultaj (sjezd).⁶¹ Na tento kurultaj přijížděli lidé z vesnic a okresů jižních krajů. Celkem se na náměstí sešlo kolem pěti tisíc lidí. Mezi opozicí byli Kurmanbek Bakijev, Roza Otunbajevová, člen Národního hnutí Išengul Boldžurovová, Azimbek Beknazarov a Topčubek Turgunalijev. Zatímco Adachan Madumarov, dříve aktivní člen opozice, po své výhře na volbách nepřijel na tento sjezd.

Lidé žádali opozici zapomenout na osobní zájmy, sjednotit se a provést změny k lepšímu. Demonstranti také kritizovali státní moc a žádali rezignaci Akajejeva. Na národním

---

⁵⁸ Pavlovskij G. O., *Kirgizskij perevorot, Mart-aprel', 2005*, Izdatel'stvo Evropa, 2006, s. 24

⁵⁹ Během voleb byla porušována i anonymita voličů. Takový případ byl na Univerzitním okruhu № 1, kde byly nalezeny i hlasovací lístky pro studenty s místem na podpis, což není vůbec požadavek volebního zákona, ale naopak porušení zákona o anonymitě hlasování. Anonymita hlasování byla také porušena v okruhu №25, kde jeden z členů volební komise žádal voliče ukazovat mu hlasovací lístky před hozením do volební urny.

⁶⁰ Celý dokument CIS-EMO na stránce <http://www.cis-emo.com/pages.php?id=282>

⁶¹ www.kommersant.ru 15. 03. 2005

kurultaju si lidé vybrali nového guvernéra oblasti, i když oficiálně vybraný guvernéř ani nerezignoval, ani ho prezident nepropustil. Ve skutečnosti všechno co dělala opozice nebylo legitimní. Za první, sám sjezd, který se nazývá kurultajem, představuje sjezd, na který přijíždějí představitelé všech regionů republiky. V případě kurultaje na jihu se sešly představitelé pouze několika regionů, většinou pouze jižních regionů Kyrgyzstánu. Navíc se tohoto sjezdu neúčastnili oficiální představitelé. Za druhé, dokud postavení guvernéra nebo ředitele regionu pořád zaujímal oficiálně vybraná osoba, ani prezident nemohl jmenovat nového člověka na toto postavení. V době, kdy byl uspořádán tzv. národní kurultaj, správní budovy byly obsazeny, a prezident, jediný člověk v jehož moci je jmenovat guvernéry oblastí, žádné změny neprováděl. Na druhou stranu, kdyby opozice nepřevzala moc nad regiony násilně a kdyby neukázala svou moc a naléhavost, neuspěla by mezi obyvateli. Ani vláda, ani prezident nechtěli jednat s opozicí a vyřešit politickou krizi. Místo toho prezident pouze kritizoval opozici, oficiální Biškek nepřijímal žádné opatření a nakonec dovolil protestujícím řešit problémy obsazováním správních budov a blokováním silnic.

Večer patnáctého března 2005, prezident Akajev vystoupil ve státní televizi a promluvil o konaných volbách.⁶² Akajev prohlásil, že i když někteří pozorovatelé zaznamenali nedostatky a porušování volebního zákona během voleb nebo před volbami, parlamentní volby byly uznány jako legitimní. Podle prezidenta, někteří z těch, kdo prohráli volby, „stáhli své masky demokratů“ a snaží se udělat státní převrat, ale nikdo, kromě těchto neúspěšných politiků, nechce žádnou revoluci. Akajev řekl, že volby už skončili a nemá smysl pokračovat v demonstracích. Tento projev opozici, kterou prezident přímo ignoroval a podceňoval, spíše více rozčílil. Akajev podcenil i krajnou nespokojenost obyvatelstva, zvláště na jihu, které čím dál víc chtělo Akajevovu rezignaci a v tu dobu už mohlo pokračovat v demonstracích i bez opozičních lídrů.

Sedmnáctého března 2005 v Kočkorském regionu severní oblasti Naryn, byl na národním sjezdu vybrán guvernéř paralelní k oficiální moci. Den před tím, místní správní budova byla zabrána protestujícími. Tito lidé nesouhlasili s výsledky voleb a nemohli pochopit jak mohl jejich kandidát, pro něhož dalo své hlasy patnáct tisíc voličů, oficiálně prohrát. Místní analytici říkali, že demonstranti protestovali už spíše proti místní soudní nespravedlnosti, než proti prohře svého kandidáta.

Po druhém kole voleb, opozice a demonstranti už byli rozhodnuti, že budou trvat na svých požadavcích, a aby na sebe více upozornili začali obsazovat budovy státní správy,

---

⁶² www.akipress.kg 16. 3. 2005

jmenovat své „národní guvernéry“ a akimy a tím také ignorovat oficiální moc. V tuto dobu demonstranti už nemuseli být vedeni opozicí, která ani nebyla jednotná, ani neměla jednoho silného lídra, který by všechny sjednotil. Protestujícím z jihu se nejvíce nelíbilo, že je režim „seveřanů“ ignoroval, zatímco na severu lidé demonstrovali spíše proti nespravedlivé soudní moci. Masu demonstrantů podcenil nejen Akajev, ale i sami opoziční aktivisté, jak se ukáže později, neboť ani vláda, ani opozice nebude schopná kontrolovat tyto demonstranty.

4.4. Vývoj událostí od osmnáctého do dvacátého pátého března

Po druhém kole parlamentních voleb státní správa začala ztrácet moc nad jižními regiony, kde byly postupně obsazeny administrativní budovy stoupenci opozice. Osmnáctého března 2005 několik set lidí obsadilo správní budovu města Oš, které je považováno za hlavní město jižního Kyrgyzstánu. V důsledku střetnutí demonstrantů a policie, sedm policistů bylo zraněno. Několik set lidí okupovalo všechny čtyři patra budovy, a ještě kolem tisíce lidí se nacházelo před budovou. Obsazení státních budov nežádalo velké úsilí, někde stačilo, aby demonstranti postavili dopředu starší lidi, kteří mají značnou autoritu. V takovém případě ochranka nechtěla používat násilí vůči starším lidem, a nakonec musela ustoupit.

Administrativa prezidenta na takové události reagovala tak, že oznámila konání tiskové konference s prokurátory, kteří přijmou opatření vůči „organizátorům nepořádků“. Podobné varování prezident vydal už několikrát, a nikdy nezmínil možnost jednat s opozicí o jejích žádostech. Akajev jako prezident se slabým charakterem nemohl přikázat ozbrojeným složkám použít sílu vůči demonstrantům, kteří se snažili zmocnit se správních budov. Právě proto, že lidé věděli, že po krvavých událostech v Aksy Akajev nepoužije násilí proti národu, demonstranti byli tak smělí v obsazování budov.

Zatímco jih byl už v rukou opozice, v Biškeku probíhaly pokojné demonstrace. V parku Gorkýho začala časově neomezená akce protestu některých opozičních hnutí. Demonstraci organizoval bývalý ministr zahraničních věcí Muratbek Imanalijev⁶³, politická strana *Ar-Namyz*, ochránce lidských práv Tursunbek Akun, Džypar Džekšejev, který prohrál parlamentní volby se svým oponentem Ajdarem Akajevem, synem prezidenta. Na demonstraci byli i účastníci národního sjezdu, který se před tím konal v Džalal-Abadu. Protestu se účastnilo kolem tři sta lidí, kteří žádali rezignaci prezidenta a vytvoření

---

⁶³ Muratbek Imanalijev má mezi lidmi autoritu a je považován za velmi inteligentního člověka. Jeden ze svědků této demonstrace řekl, že Imanalijev dosud neuznával žádné radikální způsoby řešení otázek, i když byl v opozici, ale když na demonstraci protestuje i on, znamená to, že situace je opravdu velmi vážná.

alternativního „národního parlamentu“. Ale nejdříve si opozice chtěla vytvořit biškekskou národní radu, jako v Džalal-Abadu a Kočkoru.⁶⁴

Devatenáctého března 2005, s cílem vzít do vlastních rukou vedení nad ozbrojenými složkami, na jih republiky přijel ministr vnitra.⁶⁵ Ráno 20. března 2005 se ozbrojené složky zmocnily administrativních budov okupovaných demonstranty a vyvedly je z budovy. Jeden anonymní informátor řekl, že policie, Bezpečnostní rada a armáda jsou pořád pod vedením prezidenta, a den před tím pro ně bylo nutné si ujasnit, zda je řídí národ nebo fungující režim.⁶⁶ Během útoku vůči lidem nebyly použity žádné zbraně, pouze obušky. Mezi demonstranty byli zranění, ale ne mrtví, jak to na začátku tvrdila opozice. Bylo to poprvé od dob aksyjských událostí, kdy kyrgyzská vláda použila násilí proti svému národu.

Demonstranti se však rozhodli bojovat proti jednotkám a znovu se zmocnit státních budov. Na okraji Džalal-Abadu se připravovali jezdci, láhve s výbušnou směsí a kameny. Odpoledne téhož dne demonstranti opět zamířili k okresní správě. Po cestě se střetli s dvěma sty policisty, kteří museli ustoupit, když na ně lidé začali házet kameny. Jednotky, které byly u budovy, střílely do vzduchu jako varování, používaly slzný plyn, avšak lidé pokračovali v házení kamenů a lahví s výbušnou směsí do místního ředitelství ministerstva vnitra, které poté úplně shořelo. Jednotky musely ustoupit, ti, co ochraňovali budovu zevnitř se ani nesnažili odporovat demonstrantům a opustili budovu dobrovolně, což vyvolalo u lidí ohromnou radost. Správní budovy na jihu byly tedy zase v rukou demonstrantů. Džalal-abadské letiště bylo zaházeno kameny, aby letadla s dalšími jednotkami nemohla přistát. Zatímco v severní Narýnské oblasti, demonstranti, kteří také obsadili okresní administraci, ji opustili poté co se dozvěděli o útoku ozbrojených složek na administrativní budovy na jihu.

Večer dvacátého března 2005 lídři opozice odjeli do Biškeku se sejít s Akajevem.⁶⁷ Premiér Nikolaj Tanajev oznámil, že státní moc je ochotna jednat s opozicí. Představitelé prezidenta také oznámili, že výsledky voleb ve sporných okrscích budou zase prověřeny, ale prohlásit celé volby za nelegitimní není možné.

Dne 21. března 2005, Akajev ve své řeči před novým parlamentem řekl, že státní správa nikomu nedovolí dělat revoluci.⁶⁸ Prezident přizval nový parlament na pomoc ke stabilizaci situace v Kyrgyzstánu. Také oznámil, že nebude jednat s opozicí, protože neví s kým přesně by měl jednat, aby vyřešil situaci, neboť každý z opozice má své požadavky. Do

---

⁶⁴ www.fergana.ru 18. 3. 2005

⁶⁵ www.kabar.kg 19. 3. 2005

⁶⁶ www.fergana.ru 20. 3. 2005

⁶⁷ www.vremya.ru 21. 3. 2005

⁶⁸ www.centrasia.ru 21. 3. 2005

určité míry měl Akajev pravdu, když řekl, že každý z opozice má vlastní požadavky. Skutečně, opozice neměla jediného lídra, který by vedl je i všechny demonstranty. Každý člen opozice byl sám za sebe, demonstranti se dělili na stoupence určitých členů opozice, a ti, kteří podporovali jednoho, často neuznávali jiného člena opozice. I když se všichni významní představitelé opozice shromáždili na jihu Kyrgyzstánu, nemohli sjednotit všechny demonstranty.

Jako odpověď na prohlášení Akajeva, Roza Otunbajevová řekla, že vláda stejně ztratila kontrolu nad jihem, a proto už nemá cenu jednat se státní mocí. Podle Otunbajevové i sever republiky podporuje opozici na jihu.⁶⁹ To, že moc nad jihem byla v rukou opozice, byla pravda, ale nebylo možné říci, že sever podporoval opozici. Za prvé, demonstrace neprobíhaly ve všech regionech severu. Za druhé, demonstranti na severu protestovali proti nespravedlivým volbám ve svých okrscích, a spíše opozice podporovala demonstrace na severu, než naopak.

V Kyrgyzstánu se nastolila situace, kdy ani prezident, ani opozice nechtěli vyjednávat, a jediným řešením byla mezinárodní intervence. O své ochotě pomoci vyřešit situaci dalo znát několik mezinárodních organizací a zahraničních politiků, včetně Michaila Saakašvilího, který přišel k moci po „sametové“ revoluci v Gruzii. Avšak Akajev považoval mezinárodní intervenci za zbytečnou a myslel si, že své interní otázky by Kyrgyzstán měl vyřešit samostatně.

Jedenadvacátého března 2005 Akajev nařídil Ústřední volební komisi, aby znovu projednala průběh a výsledky voleb a co nejdříve vyřešila sporné případy.⁷⁰ Avšak, takové nařízení bylo dáno trochu pozdě, neboť den před tím všichni nově zvolení poslanci složili přísahu a začali plnit své funkce. Dne 22. března 2005 komise prohlásila, že minimálně v 71 ze 75 okrsků volby proběhly spravedlivě bez porušení volebního zákona.

Dvaadvacátého března 2005 studentům a zaměstnancům Medicínské akademie bylo nařízeno přijet na hlavní náměstí Biškeku a účastnit se proprezidentské demonstrace.⁷¹ Toto nařízení údajně dal údajně rektor akademie, což je pravděpodobné, neboť rektori jsou jmenováni prezidentem. Mezi studenty se objevili i tací, kteří protestovali proti administrativě prezidenta. Ale jejich transparenty byly brzo násilně odebrány mladými lidmi v bílých čepičkách. Tito „bíločepičníci“ se objeví i na dalších akcích.

---

⁶⁹ A. Dubnov, *Kirgizskij klinč. Vlast' i opozicija ne gotovy k dialogu*, <http://www.vremya.ru/2005/48/5/121079.html>

⁷⁰ www.vremya.ru 22. 3. 2005

⁷¹ www.fergana.ru 22. 3. 2005

Večer téhož dne, prezident Askar Akajev vystoupil ve státní televizi.⁷² Akajev vyzýval národ nepodléhat provokativním výzvám opozice, která podle něho chce rozdělit celou republiku a zničit demokracii v Kyrgyzstánu. Oznámil, že nemá v úmyslu rezignovat kvůli protestům, udělá to pouze tehdy, kdy o to požádá národ nebo parlament. Akajev ignoroval to, že národ už žádal jeho rezignaci. I když demonstrace nebyly v každém koutě republiky, skoro celý jih, kde žije více než půlka celého obyvatelstva, již žádal rezignaci prezidenta. Pravděpodobně měl na mysli referendum, kde by národ měl rozhodnout o rezignaci prezidenta, ale o budoucím referendu nic neříkal.

Na jihu se mezitím objevila informace o tom, že z Oše odjela do Biškeku kolona autobusů s demonstranty. Opozice chtěla uspořádat protestní akce v hlavním městě. Bezpečnostní struktury se začaly připravovat na tuto návštěvu. Novinář Arkadij Dubnov pochyboval o tom, že bezpečnostní struktury budou moci či chtít zasáhnout proti několika tisícům demonstrantů.⁷³

Dne 23. března 2005 do Oše přiletěl ministr obrany Esen Topojev a několik poslanců na jednání s opozicí. Ze strany opozice přišel předseda národního kurultaje Anvar Artykov a bývalý poslanec Dujšen Čotonov. Představitelé opozice žádali, aby některé vysoce postavené osoby byly propuštěny ze svých míst, a aby guvernéri vybraní na národním sjezdu byli uznáni za legitimní. Téhož dne informátor ze štábu opozice řekl, že do Biškeku odjelo ještě deset autobusů s demonstranty.⁷⁴ V Biškeku se zatím konaly dvě demonstrace. Jednu z nich organizovaly mládežnické organizace *Kel Kel* (Vstaň a jdi) a *Birge* (Spolu), aby podpořily akce na jihu, a také, aby vyjádřily svou nespokojenost s omezováním nezávislých médií v informování obyvatelstva o událostech v republice.⁷⁵ Státní televize zatím přímo ignorovala události na jihu a neinformovala jiné regiony o tom, co se děje v republice. Akcí se účastnil i kandidát na poslance Bolotbek Maripov a lídr nevládní organizace *Za demokraciju i graždanskoje obšestvo* (Za demokracii a občanskou společnost) Edil Bajsalov. Během akce k demonstrujícím přišla skupina opilých žen, a demonstrantům začaly nadávat. Pak přišli lidé v bílých čepicích a začali trhat plakáty demonstrantů a prát se s nimi. Policie zasáhla do této akce, ale místo toho, aby neutralizovala provokátory, začala zatýkat demonstranty. Je pravděpodobné, že provokátéři byli posláni někým, kdo chtěl ukázat demonstranty ve

---

⁷² www.akipress.kg 22. 3. 2005

⁷³ A. Dubnov, *Kirgizskij klinč. Vlast' i opozicija ne gotovy k dialogu*, <http://www.vremya.ru/2005/48/5/121079.html>

⁷⁴ www.gazeta.ru 23. 3. 2005

⁷⁵ www.centrasia.ru 23. 3. 2005

špatném světle, porušující veřejný klid a pořádek. Druhá demonstrace probíhala v parku Gorkého. Organizátorem této akce byla strana uvězněného Felixe Kulova, *Ar-Namyz*.

V jednom z biškekských hotelů proběhlo jednání některých členů opozice a parlamentu. Na tomto jednání byly diskutovány způsoby, jak vyřešit politickou krizi. Bylo dohodnuto požádat prezidenta Askara Akajeva o rozpuštění vlády, soudu, prokuratury, a o odvolání vedoucích biškekské volební komise a guvernérů. Jednající se shodli na tom, aby byly během tří měsíců provedeny prezidentské volby a také parlamentní volby v těch okresech, kde byly výsledky a průběh voleb nejvíce zpochybněny. S takovými požadavky přišlo do Bílého domu (vládní budova) kolem deseti poslanců, avšak Akajev je nepřijal. Dříve však Akajev sám vyzýval poslance pomoci mu vyřešit politickou krizi.

Prezident Askar Akajev propustil ze svých pozic generálního prokurátora, vicepremiéra a ministra vnitra. Na tato místa přišli dočasně úřadující Murat Sutalinov a Kenešbek Dujšebajev.⁷⁶ Hned po svém jmenování úřadující prokurátor Murat Sutalinov prohlásil, že budou zahájena trestní stíhání proti 400 až 500 lidem, kteří způsobili krizi na jihu, proti dalším 50 za nezákonné převzetí moci, mezi nimiž byl i Kurmanbek Bakijev.

Dvacátého čtvrtého března 2005 demonstrace v Biškeku začala u medicínské kliniky Dženišbeka Nazaralijeva.⁷⁷ Před shromážděným davem začali vystupovat lídři opozice: Kurmanbek Bakijev, Roza Otunbajeva, Ismajil Isakov, Viktor Černohorec, Išengul Boldžurovová a jiní. Všichni žádali rezignaci prezidenta. Před demonstrující vystoupil i úřadující ministr vnitra Kenešbek Dujšebajev, který řekl, že proti pokojně protestujícím nebude použita žádná síla, a že protesty nebudou potlačeny, když budou pokojné a nikdo nebude narušovat veřejný pořádek; ale pokud se někdo bude snažit zmocnit vládní budovy, Dujšebajev slíbil, že proti němu bude použita síla.⁷⁸ Odpoledne opoziční lídři přivedli kolem čtyř tisíc lidí na hlavní biškekské náměstí „Ala-Too“. Tam na ně čekalo kolem sta lidí, kteří jim bránili v cestě, ale dav lidí je vytlačil a šel dál. Tak začala masová demonstrace na hlavním náměstí Biškeku, které se nachází vedle vládní budovy. Demonstranti hlasitě volali, aby Akajev rezignoval. Brzo se mezi demonstranty prodrali mladí lidé v civilu s obušky a štíty, kteří rozháněli demonstranty tím, že na ně házeli kameny. Tento útok ze strany neznámých lidí se stal začátkem střetu mezi demonstranty, provokatéry a policií. Lídři opozice už nebyli schopni usměrňovat dav demonstrantů, kteří zamířili do vládní budovy a

---

⁷⁶ www.rian.ru 23. 3. 2005

⁷⁷ Dženišbek Nazaralijev - lékař drogové závislosti. V době před parlamentními volbami ostře kritizoval Akajeva a přímo mu „vyhlásil válku“ přes své články, které byly zveřejněny v *MSN*. Oznámil, že když Akajev nerezignuje, emigruje se svou rodinou z Kyrgyzstánu.

⁷⁸ www.vremya.ru 24. 3. 2005

začali útočit na policii. Když policie ustoupila, lidé vtrhli do budovy. Ti, kteří zůstali uvnitř, byli zbiti. Demonstranti ničili všechno uvnitř vládní budovy a pálili nebo lámali portréty Akajeva, vyhazovali z okna dokumenty a nábytek, auta vedle budovy byla spálena. V tu dobu Akajev, ani jiní vysoce postavení lidé, už tam nebyli. Hodinu před útokem dal prezident příkaz nestřílet do demonstrantů a odjel neznámo kam.⁷⁹ Státní tajemník Osmonkul Ibrahimov rezignoval, ministra obrany Esena Topojeva a ministra národní bezpečnosti Kalyka Imankulova zadržela opozice a donutila je napsat prohlášení o své rezignaci. Opozice vyhlásila své vítězství, i když zmocnění se vládní budovy a útěk prezidenta šlo těžko nazvat vítězstvím; opozice ani nechtěla násilnou změnu moci, vše chtěla vyřešit mírným jednáním. Navíc, dav, který se zmocnil budovy a donutil Akajeva uprchnout, nebyl opozicí nijak kontrolován.

Tentýž den byl osvobozen z vězení opoziční aktivista Felix Kulov, který již pět let seděl ve vězení. Hned po svém propuštění Felix Kulov promluvil ve státní televizi, slíbil jménem opozice, že Akajev, ani jeho rodina nebude pronásledována, a že jim bude zajištěno bezpečí. Vyzval národ zůstat v klidu a řešit všechny otázky v rámci zákona.

Opozice si na své koordinační radě zvolila nového premiéra, neboť premiér Nikolaj Tanajev rezignoval před tím, než byl Bílý dům obsazen demonstranty. Nejvyšší soud zrušil legitimitu nového parlamentu, a proto měl pořád fungovat dvoukomorový parlament. Úřadujícím mluvčím parlamentu Koordinační rada vybrala Išenbaja Kadyrbekova.

V noci 24. března 2005 lidé, kteří demonstrovali u vládní budovy neslavili své vítězství; i když možná lze říci, že slavili „po svém“. Do rána se Biškek stal místem drancování. „Revolucionáři“ začali ničit a vykrádat obchodní domy, malé obchody i kancelářské budovy. Policie v tuto noc odmítla pracovat a zastavit rabování. Zloději rozbíjeli okna a dveře, vynášeli všechno, co bylo v obchodech. Jiní přicházeli už do vykradených objektů a hledali co zbylo. Někteří majitelé ochraňovali své obchody sami se zbraní v ruce. Obyvatelé Biškeku se strachem pozorovali tento děj ze svých domů. Někteří říkají, že zloději vykrádali ty objekty, které údajně vlastnila rodina Akajeva. Také se říká, že ti, kdo vylamovali dveře a rozbíjeli okna obchodů, a ti, kdo je vykrádali, nebyli tytéž lidé. Někdo cíleně vybíral objekty a „připravoval“ je, aby si potom lidé mohli vynést věci. Tito lidé, kteří začínali rabování, byli údajně najati Akajevovými lidmi, aby ukázali neschopnost opozičních lídrů kontrolovat situaci. Zatímco sám Akajev později tvrdil, že kdyby věděl co se bude dít ve

---

⁷⁹ Spekulovalo se, že Akajev odjel buď do sousedního Kazachstánu anebo do Ruska, ale oficiálně to nebylo potvrzeno.

městě po převratu, možná by neodjížděl, a zloděje nazval „kriminálními elementy najatými opozicí“.⁸⁰

Pořádek ve městě byl zaveden až na druhý den. Felix Kulov jako člověk, který celý život pracoval ve vojenském prostředí a měl autoritu v ozbrojených složkách, donutil policii začít svou práci a zastavit rabování. Právě Felixu Kulovi byli obyvatelé Biškeku vděční za zavedení pořádku ve městě.

Jeden výzkumný pracovník Institutu pro studia konfliktu, ideologie a politiky, Fabian Adami, předpokládá daleko větší význam Felixe Kulova v březnových událostech, než jen jako člověka, který zavedl pořádek v Biškeku po revoluci.⁸¹ Adami vidí v Kulově osobnosti příčinu, proč zvláštní policejní jednotky ustoupily před demonstranty a umožnily jim obsadit vládní budovu, a proč bezpečnostní služba buď zmizela anebo odmítla střílet do davu, když věděla, že je ohrožen Bílý dům, to znamená i sám režim. I když podle pozdějších zpráv, Felix Kulov byl propuštěn z vězení po požadavku představitelů opozice, není možné, aby bezpečnostní služby neměly žádnou účast na jeho propuštění. Navíc, říká Adami, zvláštní policejní jednotky a prezidentská ochrana nechtěly zastavit nepokoje, protože znaly možnosti demonstrace a také protože Kulov jim z vězení dával rozkazy. Ozbrojené složky byly Kulovi oddané, proto i v době rabování uposlechly rozkaz Kulova, který byl propuštěn nelegitimně pouze před několika hodinami, a ani neměl pravomoc dávat rozkazy.

Někteří říkají, že 24. března, když se dav demonstrantů snažil obsadit vládní budovu, ozbrojené složky, včetně generálů, zradily Akajeva a nechaly ho svému osudu; jen ti nejvěrnější – jeho osobní garda - pomohli Akajevovi utéct z vládní budovy a zachránit se před rozčilenými demonstranty. Možná nedůvěra ozbrojených složek vůči Akajevovi setrvala z dob krvavých událostí v Aksy, kde se na demonstranty střílelo podle rozkazu samotného Akajeva, který později obvinil z použití násilí ozbrojené složky.

Sám Akajev v pozdějším rozhovoru řekl, že zabránil občanské válce.⁸² Akajev se přiznal, že dvacátého čtvrtého března 2005 nedal příkaz ozbrojeným složkám použít sílu proti národu z humánního přesvědčení a věrnosti demokratickým principům, a že jeho posledním příkazem bylo „Nestřílet!“ Akajev skutečně ukázal, že na rozdíl od svých kolegů ze sousedních zemí, dokáže akceptovat vůli lidu. Takový demokratický postup Akajeva nevycházel pouze z jeho slabého charakteru a neschopnosti tvrdě jednat s oponenty, ale i

---

⁸⁰ Z rozhovoru s Akajevem po jeho uprchnutí na ruském rádiu Echo Moskvy. Celý text rozhovoru je na stránce <http://www.registan.net/?p=4923>, 29. 3. 2005

⁸¹ Fabian Adami, *The Double-Headed Tulip: Kyrgyzstan's Revolution*, Institute for the Study of Conflict, Ideology and Policy, <http://www.bu.edu/iscip/vol16/Adami.html>

⁸² www.kabar.kg 28. 3. 2005

z uvědomění, že každý jeho krok je pozorně sledován na mezinárodní úrovni. Avšak jeho útěk z Kyrgyzstánu bez předchozí snahy vyřešit situaci nebo vysvětlit svoje jednání hodně poškodilo jeho autoritu jako prezidenta. Po jeho uprchnutí mnozí říkali, že kdyby opustil politiku už v roce 2000 a nekandidoval na prezidenta po třetí, zůstal by pro svůj národ prvním prezidentem, který důstojně opustil svoje postavení. Útěk Akajeva byl pojat jako zrada vlastního lidu, na druhou stranu, je těžké soudit prezidentovo uprchnutí a nabídnout nějaké lepší řešení, neboť nikdo tehdy nemohl vědět co by čekalo prezidenta a jeho rodinu. Několik dní po převratu Akajev řekl, že půl hodiny před obsazením vládní budovy, kde se nacházel, dostal zprávu o připravujícím se atentátu ze strany opozice.⁸³

4.5. Akajev jako lídr opozice vlastní politice

„Jestliže hledáme příčiny rychlého pádu režimu Akajeva, je třeba si všimnout, že hlavním lídrem sjednocujícím kyrgyzskou opozici na poslední etapě revoluce, se stal nikdo jiný než sám prezident Akajev.“⁸⁴ Takto vyjádřil svůj názor ruský novinář Arkadij Dubnov. Podle Dubnova se Akajev během protestů v březnu choval neadekvátně, což se stalo popudem pro tisíce Kyrgyzů, aby se domáhali jeho rezignace. Dvacátého března, když dal Akajev rozkaz jednotkám zaútočit na správní budovy v Oše a Džalal-Abadu, které byly okupovány opozičními protestujícími, byli lidé rozčileni násilím použitým proti nim. Ale Akajev dal přednost nevšímat si nálady demonstrantů. Podle Dubnova, právě události dvacátého března 2005 vyprovokovaly povstání, které svrhlo režim Akajeva, režim prezidenta, který byl pokládán za nejdemokratičtějšího ve Střední Asii; ale jak se ukázalo, který úplně ztratil představu o skutečných náladách ve své zemi. Jiní říkali, že Akajev byl dezinformován o událostech na jihu, a proto neměl úplný náhled na vzniklou situaci.

O významu událostí na jihu, které se odehrály 20. března 2005, nepochybují ani jiní experti. Skutečně, použití násilí vůči obyvatelstvu rozčílilo mnoho lidí, kteří už před tím nebyli spokojeni s vládnutím Akajeva. Rozkaz prezidenta zvláštním jednotkám obsadit správní budovy a násilím odtam vyvést lidi, a zadržet členy opozice, posílil přesvědčení demonstrantů, že režim, který jde proti nim, musí být svržen. Proto obyvatelé jižních regionů chtěli protestovat i v hlavním městě, neboť Biškeek je místo odkud se vládne a pro svržení této vlády se museli zmocnit vládní budovy a převzít moc nad Biškekem.

Kromě rozkazu vydaného dvacátého března 2005 byly i jiné faktory, které vyvolaly a posílily nespokojenost obyvatelstva a opozice s vládnutím Akajeva.

---

⁸³ Z rozhovoru Akajeva na rádiu „Echo Moskvy“ ze dne 29. 3. 2005 <http://www.registan.net/?p=4923>

⁸⁴ A. Dubnov, *Kirgizskij blic. Režim Akajeva ruchnul*, <http://www.vremya.ru/2005/47/5/120958.html>

Po „růžové“ revoluci v Gruzii, a po „oranžové“ revoluci na Ukrajině, Akajev ve svých projevech naznačoval, že takové revoluce jsou státním převratem, který je „nakažlivý“. Bylo jasné, že Akajev má starost o to, že podobná revoluce se může uskutečnit i v Kyrgyzstánu. Tato starost byla podle ruského politologa Alexandra Sobjanina samozřejmou, neboť v Kyrgyzstánu, na rozdíl od sousedních států, parlamentní a prezidentské volby se měly konat dříve, a také Akajev měl větší a organizovanější opozici než prezidenti sousedních států.⁸⁵

Sedmnáctého prosince 2004, na shromáždění Bezpečnostní rady, Akajev řekl, že se terorismus v regionu zvyšuje a zároveň spojil opozici s radikální islámskou stranou Hizb-ut-Tahrir.⁸⁶ Dal rozkaz radě, aby všechny ozbrojené složky byly připravené. Lídr opoziční strany Erkindik Topčubek Turgunalijev reagoval, že se Akajev snaží diskreditovat opozici. Podle Turgunalijeva to byla pouze fantazie Akajevova týmu a snaha očernit reputaci opozice.⁸⁷

Jedenáctého ledna 2005, na rozšířeném zasedání vlády Akajev řekl, že je jeho povinností varovat národ Kyrgyzstánu před opozicí, kterou nazval skupinkou provokatérů. Takové prohlášení jen rozčílilo opozici a dalo jí důvod ještě více kritizovat prezidenta.

Na konci téhož měsíce, dvacátého osmého ledna 2005, Akajev během své návštěvy Ruska, dal rozhovor ruské novinářce *Nezavisimoj gazety*.⁸⁸ Akajev řekl, že se může uskutečnit revoluce, protože demokratické základy, které jsou v Kyrgyzstánu, nebrání opozičním sdělovacím prostředkům a nevládním organizacím fungovat svobodně. Takové prohlášení muselo uvést novináře do rozpaků, jestliže bereme ohled na to, jak byly omezeny ve své činnosti média v předvolební kampani. Zatímco v předrevoluční době prezident obviňoval islámské radikální strany z financování opozice, a používal je pro zastrašení obyvatelstva a varování před takovou radikální opozicí, po revoluci Akajev přenesl odpovědnost financování opozice z Hizb-ut-Tahriru na Spojené státy a jiné západní organizace.

Celkem lze říci, že Akajev svým neadekvátním chováním během vzniklé politické krize jen poskytl příležitost opozici zesílit a získat více stoupenců.

---

⁸⁵ www.centrasia.ru 23. 3. 2005

⁸⁶ „Činnost islámské strany Hizb-ut-Tahrir je vážně znepokojující. Příkladem toho jsou teroristické akce spáchané letos v sousedním Uzbekistánu.“ Úryvek z řeči Akajeva na sjezdu Bezpečnostní rady. Zdroj: kabar.kg 17. 12. 2004

⁸⁷ RFE/RL, *Kyrgyz President Says Situation In Country Could Worsen*, http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=12&y=2004&id=A0CBDEF8-1D2E-484F-BFB5-9C8537AA8125

⁸⁸ www.ng.ru 28. 2. 2005

5. Role nevládních organizací v „tulipánové revoluci“

Předchozí i porevoluční režim uznal významnou roli nevládních organizací na „tulipánové revoluci“. Akajev se obával, že nezávislé organizace, které jsou financovány Západem, se mohou stát nástrojem Západu k ovlivňování kyrgyzské politiky.

O významu účasti nevládních organizací v březnových událostech hovoří i opoziční noviny *MSN*. Podle nich, se právě nevládní organizace staly jakousi výbušninou, která uvedla do chodu celý opoziční systém.⁸⁹ Členové nevládní organizace poskytovali novinářům šokující informace o činnostech úředníků, organizovali mítinky a demonstrace. Podle těchto opozičních novin, nevládní organizace mají poloviční zásluhu na státním převratu.

Podle profesora katedry politologie Kyrgyzsko-ruské slovanské univerzity, Alexeje Knjazeva, západní organizace, zvláště americké, sehrály nejdůležitější roli na změně režimu v Kyrgyzstánu a v ostatních státech regionu. Knjazev pokládá příčiny revoluce jako korupci a chudobu obyvatelstva za druhořadé příčiny. Hlavní příčinou podle něho byla úplná podpora kyrgyzské opozice ze strany Spojených států. Organizace jako USAID, Freedom House, Open Society Institute, Eurasia Foundation organizovaly a financovaly programy, které v předvolební době pracovaly s různými skupinami voličů. Nacionální demokratická instituce USA (NDI) poskytovala finanční, technickou a metodickou pomoc skoro všem opozičním stranám a nevládním organizacím Kyrgyzstánu. Podle Knjazeva tyto organizace nepodporují jen už existující nevládní organizace, ale i vzdělávají novou generaci a učí ji západním hodnotám přes různé stipendijní pobyty v zahraničí. Právě mládežnické organizace *Kel Kel*, *Birge*, a vůbec mládež, se podle Knjazeva stala jedním z klíčových sil březnového převratu. Na druhou stranu, tyto mezinárodní organizace mají i jiné cíle, než financování opozičních stran a vzdělávání mládeže dle západních hodnot. Jsou instituce, které jsou také financovány západem, a které obhajují práva žen a dětí, a vedou různé programy pro snížení chudoby. Navíc nelze obviňovat organizace a fondy, které nabízejí stipendium pro studenty na zahraniční pobyty z toho, že studenti po tom, co vidí v zahraničí, chtějí také žít v lepší demokratické společnosti. Podle názoru Burul Makenbajevové, nevládní organizace během březnových událostí vystoupily jako obránci pořádku. Nevládní organizace chtěly uskutečnit revoluci bez porušení veřejného pořádku a násilí. Podle svědectví Burul Makenbajevové, členové mládežnické organizace *Kel Kel* hasili zapálená auta u vládní budovy, aby oheň nepřeskočil na budovu. Co se týká financování nevládních organizací americkou vládou, není

to důkazem toho, že by USA nebo někdo jiný ze Západu, měl přímou účast v březnových událostech, jak to pokládá Knjazev. Americká vláda často vede politiku demokratizace, a Kyrgyzstán není výjimkou. Revoluce v Kyrgyzstánu se uskutečnila proto, že sama vláda dala důvod pro nespokojenost obyvatelstva, proto nelze říci, že za „tulipánovou revolucí“ stojí Američané.

Po dvacátém čtvrtém březnu 2005 západní média často psaly o tom, že „tulipánová revoluce“ byla zásluhou Američanů. Podle těchto článků, Američané nejen financovali proopoziční nevládní organizace a tisk, ale měli i dobré vztahy s lídry opozice před revolucí. Podle jednoho z takových článků, Askar Akajev se nelíbil americké vládě ne proto, že během několika posledních let jeho politika nabývala autoritativní charakter, ale proto, že Akajevova vláda se snažila posílit politické a ekonomické vazby s Ruskem a Čínou.⁹⁰

Avšak i jiné nevládní organizace upozorňují vládu, když se odchyluje od demokratické cesty. Příkladem je mládežnická nezávislá organizace *Kel Kel*.

V polovině ledna *Kel Kel* vydala prohlášení o tom, že jsou proti „sametové“ revoluci v Kyrgyzstánu, že chtějí evoluční modernizaci státu.⁹¹ Byli proti demonstracím, které podle nich destabilizují ekonomiku republiky. Také prohlásili, že *Kel Kel* se nepostaví ani na stranu vlády, ani na stranu opozice, a bude podporovat spravedlivý průběh voleb. Avšak, když pochopili, že volby nebyly spravedlivé, rozhodli se protestovat v čele svého kandidáta na poslance Bolotbeka Maripova, který kandidoval v Univerzitním okrsku № 1 a prohrál volby s dcerou prezidenta Bermet Akajevovou. Jejich demonstrace byla násilně potlačena policií, někteří členové *Kel Kel* a Bolotbek Maripov byli zadrženi. Po takovém chování státní moci vůči jejich demonstraci se *Kel Kel* rozhodla přidat k ostatním demonstrantům dvacátého čtvrtého března 2005, kdy padl režim Akajeva. Členové této organizace během útoku na vládní budovu vyzývali ostatní demonstranty neničit budovu, a během rabování v Biškeku vyšli na hlídky jako dobrovolníci.

Role nevládních organizací v březnových událostech nebyla rozhodující, jak říkal Knjazev nebo média. Několik nevládních organizací skutečně měly důležitý význam během volební kampaně a během samotných voleb. Například, *Koalicija za demokratizaciju i graždanskoje obšestvo*, která je sponzorována Západem, aktivně vyzývala občany účastnit se voleb a hlasovat nezávisle. Po tom, co pozorovatelé voleb oznámili, že byla zaznamenána

---

⁸⁹ MSN, *Pravozašitniki po ustavu, ili nou-chau dlja NPO*

<http://www.msn.kg/ru/news/archive/?year=2007&month=7&day=13>

⁹⁰ Andrea Peters, *US money and personnel behind Kyrgyzstan's Tulip revolution*, 28. 3. 2005

<http://www.wsws.org/articles/2005/mar2005/tulp-m28.shtml>

řada nedostatků, nezávislé organizace protestovaly proti nesvobodnému průběhu voleb. Členové nevládních organizací se přidávali k demonstracím, které probíhaly v Biškeku, avšak neměli rozhodující roli na pád Akajevova režimu. Mládežnické nezávislé organizace sehrály minimální roli na změně režimu ve srovnání s neformálními mládežnickými skupinami. Kvůli nejednotnosti opozice a slabosti formálních institucí, se někteří političtí lídři rozhodli využít neformální skupiny mladých lidí. Opozice, která organizovala masovou demonstraci na hlavním biškekském náměstí dvacátého čtvrtého března 2005, využila množství mladých nezaměstnaných lidí z jihu. Většina lidí, kteří se zmocnili Bílého domu, se ani nezajímala o politickou situaci v Kyrgyzstánu, ale hnaly je peníze od opozice a sliby lepšího života. Zatímco členové nevládních organizací, jež skutečně věděli, co chtějí od státní moci, zůstali ve stínu, a až po převratu se snažili zavést ve městě pořádek.

---

⁹¹ Centrasia.ru, Molodježnaja organizacija *Kel Kel* (Kirgizija) –., *My protiv exporta barchatnyh revolucij!*“
<http://www.centrasia.ru/news.php4?st=1193770080>

6. Co přinesla „tulipánová revoluce“?

6.1. Politický vývoj

Když Kyrgyzstán po dvacátém čtvrtém březnu 2005 zůstal bez prezidenta a premiéra, Koordinační rada opozice si zvolila Kurmanbeka Bakijeva jako premiéra a zastupujícího prezidenta, a starý parlament kandidaturu Bakijeva schválil. Zvolení Bakijeva bylo však postupem, který nebyl v souladu se zákonem, neboť podle ústavy, v případě nepřítomnosti prezidenta, ani premiéra, hlavou státu se dočasně stává mluvčí (předseda) parlamentu. Tak opozice, která se lehce dostala k moci, začala svou vládu nekonstitučním způsobem. Navíc, Bakijev uznal legitimitu nově zvoleného parlamentu, což přímo odporovalo účelům demonstrací. Demonstrace měly dva cíle: dosáhnout rezignace Akajeva a prohlášení parlamentních voleb nelegitimními. Avšak, když se lídr těchto demonstrací dostal k moci, zapomněl na cíle revoluce. Sám Bakijev řekl, že musel uznat nový parlament za legitimní, aby v zemi byla stabilita. Také přiznal, že porušení volebního zákona bylo pozorováno ve 22 až 24 okrscích, a že by nebylo správné kvůli tomu prohlašovat celé volby za nelegitimní. Zatímco jiní členové opozice neschvalovali čin Bakijeva, například Roza Otunbajevová nesouhlasila s Bakijevem a říkala, že je to zrada revoluce,⁹² zatímco Felix Kulov, i když nechtěl uznat parlamentní volby legitimními, řekl, že když Ústřední volební komise uznala poslance jako legitimní, je nutné její rozhodnutí respektovat. Dokonce Kulov varoval ty, kdo chtěli demonstrovat proti novému parlamentu a tím destabilizovat situaci, že proti nim budou přijata „náležitá opatření“. Souhlas a podpora politiky Bakijeva ze strany Kulova se později ukáže jako začátek spolupráce dvou silných politiků, kteří jsou zároveň konkurenti jeden vůči druhému. Bakijevovo uznání legitimacy nového parlamentu ho samotného udělalo nelegitimním před očima demonstrantů. Když si nový parlament znovu vybral Bakijeva jako premiéra a zastupujícího prezidenta, a zvolil si jednoho ze členů opozice, Omurbeka Tekebajeva, jako mluvčího parlamentu, před parlamentní budovou se shromáždili demonstranti, kteří protestovali proti uznání nového parlamentu. Demonstrovalo se nejen v Biškeku. V regionu Kemin, odkud pochází Akajev,⁹³ stoupenci Akajeva, jako věrní krajané, žádali umožnit Akajevovi příjezd do Kyrgyzstánu, promluvit k národu a dobrovolně rezignovat. Sám Akajev oznámil, že je připraven podat žádost o rezignaci, ale pouze při

---

⁹² Kommersant, *Kirgizskaja revolucija obirajet svojih detej. Vlast' v strane perešla k parlamentu, izbrannomu A. Akajevym*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1112069400>

⁹³ www.kommersant.ru 28. 3. 2005

jednání s parlamentem, který byl podle Akajeva jediným legitimním orgánem.⁹⁴ Zatímco sdružení několika nevládních organizací poslalo žádost mluvčímu parlamentu a Bakijevovi, aby se neprovádělo žádné jednání s Akajevem, a aby prezident byl obžalován ze zrady svého národa a nesplnění svých povinností, které na sebe vzal jako hlava státu. Zastupující generálního vyšetřovatele Azimbek Beknazarov také oznámil, že budou prošetřeny archivy, které byly nalezeny v kanceláři Akajeva. Údajně v deníku bývalého prezidenta byly záznamy toho, jaké posty lze koupit za jakou cenu, a zápisky, které dokazují osobní účast prezidenta na manipulaci s výsledky parlamentních voleb.

Druhého dubna 2005 skupina poslanců odletěla do Moskvy na jednání s Akajevem. Sám Akajev nepřišel do Kyrgyzstánu kvůli své bezpečnosti. Mluvčí parlamentu Tekebajev s několika dalšími poslanci měl přijmout od Akajeva žádost o rezignaci, pokud by nějakou napsal. V případě, že by nechtěl rezignovat, poslanci mohli obžalovat prezidenta, což by mu odebralo všechna privilegia prvního prezidenta. Avšak při jednání se poslanci s Akajevem shodli a zavázali se splnit čtyři věci: Akajev dobrovolně rezignuje, parlament přijme ustanovení o garanci Akajevovi, sněmovna schválí rezignaci a určí termín prezidentských voleb, a konečně tuto smlouvu zaručí Rusko a Kazachstán. Takže prezidentské funkce Akajeva měly skončit dočasně pátého dubna 2005. Avšak Azimbek Beknazarov navrhl poslancům neschvalovat žádost o rezignaci, a obžalovat Akajeva „protože uprchl“.⁹⁵ Poslanci se nemohli shodnout na jediném rozhodnutí, jedni byli ochotni souhlasit s podmínkami žádosti a přijmout rezignaci Akajeva, jiní ho chtěli obžalovat, někteří se zase nechtěli vyjadřovat.

Jedenáctého dubna 2005, poslanci se konečně shodli na tom, že odeberou Akajevovi všechna privilegia prvního prezidenta, znamenalo to hlavně to, že členové prezidentské rodiny mohou být výzváni k výsledkům a případně se i stát subjekty trestního řízení. Poslanci také oznámili konečný termín prezidentských voleb – měly se konat desátého července 2005.

Potenciálními kandidáty na prezidenta byli Kurmanbek Bakijev z jihu a Felix Kulov ze severu, který byl Nejvyšším soudem očištěn z jednoho ze tří obvinění. Aby mohl kandidovat na prezidenta, Kulov musel být ospravedlněn úplně, a všichni věděli, že soud určitě Kulova očistí, jinak by začaly další demonstrace.

Jelikož Bakijev a Kulov byli nejpopulárnějšími a nejsilnějšími kandidáty na prezidenta, někteří se obávali rozdělení Kyrgyzstánu na sever a jih, neboť konkurence těchto

---

⁹⁴ www.rian.ru 1. 4. 2005

⁹⁵ Censtrasias.ru, *Genprokuror Kirgizii A. Beknazarov predlagajet objavit' impičment A. Akajevu, ne prinimaja ego otstavky*, <http://www.censtrasias.ru/newsA.php4?st=1112711280>

dvou kandidátů mohla vyvolat ještě větší nepřátelství mezi obyvateli jihu a severu. Nejlepším řešením by podle většiny expertů, bylo vytvoření tandemu Kulov-Bakijev, kde by tito dva populární politici nesoutěžili, ale spolupracovali.

6.2. Sociální a ekonomický dopad revoluce

Porevoluční rabování úplně zlikvidovalo byznys některých menších podnikatelů a přinesla škody nejen velkým obchodům, ale i ekonomice Kyrgyzstánu vůbec. Obchod v Biškeku byl paralyzován, což vyvolalo růst cen a tím poškodila i běžné občany. Na tiskové konferenci představitel Mezinárodní podnikatelské rady David Grant oznámil, že celková škoda z rabování činí sto miliónů dolarů.⁹⁶ Zatímco ministr financí Akylbek Džaparov řekl, že se revoluce neodrazila na finanční stabilitě republiky. I když rabování státní finance nepoškodily, nelze to říci o místních a zahraničních podnikatelích. Stát nehodlal zaplatit těmto podnikatelům odškodné. To, čím stát dokázal pomoci těmto podnikatelům, byla pouhá bezplatná porada psychologů.

V důsledku střetnutí demonstrantů, provokatérů a policie, a poté i při střetnutí zlodějů, policie a řadových občanů, kolem 400 lidí se obrátilo na pomoc k doktorům, z nichž 146 bylo členy ozbrojených složek a několik vysoce postavených osob.⁹⁷ Na následky zranění zemřeli čtyři lidé.

Od šestého dubna lidé začali nezákonně zabírat pozemky na území parku hlavního města. Tito lidé byli většinou z jiných regionů, zejména z jihu, kteří přijeli do Biškeku na demonstrace. Začali si mezi sebou rozdělovat pozemky a stavět stany. Obyvatelé Biškeku kritizovali Bakijeva, že nepřijímá žádná opatření vůči těmto lidem a přenáší tuto povinnost na místní orgány. Navíc, obyvatelé města vnímali obsazování pozemků jako úmysl obyvatel jihu okupovat severní hlavní město.

Státní převrat v Kyrgyzstánu se uskutečnil velmi rychle, ale jeho následky byly dlouhodobé. Za prvé, politická krize, která začala demonstracemi a vedla ke státnímu převratu, se ještě více prohloubila po dvacátém čtvrtém březnu 2005. Útěk Askara Akajeva a rezignace premiéra způsobily nečekané starosti opozici, která převzala státní moc do vlastních rukou. Představitelé opozice, ani soudní moc nepočítaly s možností útěku prezidenta a rezignace premiéra zároveň, proto porevoluční politický vývoj byl pomalý a někdy i rozporuplný. Za druhé, porevoluční atmosféra nevypadala jako období vítězství a radosti ze svržení „autoritativního“ režimu Akajeva. Naopak, Biškek po dvou dnech rabování vypadal jako bojiště: obchody byly nejen vykradeny, některé byly i vypáleny, Biškekčané se strachem

---

⁹⁶ Financovyje izvestija 29. 3. 2005

pozorovali události z televizních obrazovek a odvážnější z nich dobrovolně bránili státní budovu. Neschopnost zastavit rabování a ochránit podniky obyvatel hodně poškodila autoritu opozice. Za třetí, lidé, kteří skutečně chtěli změny ve státní moci, byli zklamáni bývalou opozicí, která zapomněla na cíle demonstrací, poté, co se dostala k moci. Nové vládě trvalo poměrně dlouho, než se jí podařilo stabilizovat situaci, a nikdy se jí to nepodařilo úplně. Kyrgyzské podsvětí využilo nestability a změny režimu, a aktivně začalo ovlivňovat průběh politiky.

Hlavním poučením pro novou státní moc se stalo to, že nesmí ignorovat národ a jeho požadavky. Už během březnových událostí vláda dovolila lidem rozhodovat o politických otázkách na veřejných akcích, což skončilo svržením Akajejova režimu. Když se prezidentovi nepovede šikovným tahem oklamat národ⁹⁸, lidé, kteří už vědí, že mohou ovlivnit státní moc demonstracemi, na ni zase začnou tlačit. Ale to, jestli demonstranti dosáhnou svých cílů takovým nátlakem, záleží na osobním charakteru prezidenta. Když to bude demokrat, který se nepokusí udržet u moci za cenu lidských obětí, potom budou demonstrace probíhat pokaždé, když lidé budou s něčím nespokojeni. V opačném případě by mohlo dojít i ke krveprolití. Proto by se nová vláda měla snažit vyvarovat stejných chyb, jaké dělala vláda Akajejova, a přijmout nové reformy, které by zlepšily ekonomiku Kyrgyzstánu a získaly důvěru obyvatel.

---

⁹⁷ www.kabar.kg 30. 3. 2005

⁹⁸ Když je činnost prezidenta zpochybněna, může prezident navrhnout změny v ústavě, které by oficiálně měly za cíl větší demokratizaci, avšak ve skutečnosti tím prezident pouze dočasně uspokojuje požadavky opozice a tlumí jejich kritiku vůči své osobě. Příkladem je nedávné referendum konané v říjnu 2007.

Literatura:

John Anderson, *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy*, Harwood Academic Press, 1999

Marat Erica, *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After*
The Jamestown Foundation and Brookings Institute, Washington DC, 2006

Knjazev Alexandr, *Gosudarstvennyj perevorot 24-marta 2005 v Kirgizii*, Obšestvennyj fond Alexandra Knjazeva, Institut nacional'noj strategii 2005 Kyrgyzstán

Pamirbek Kazybajev, *Eldik revolucija 24-mart Narodnaja revolucija*, Učkun, Biškeek 2006

Dženišbeka Nazaralijev, *Dviženije mas ili stichija tolpy (Pravda o Kyrgyzskoj revolucii roku 2005 goda)* Biškeek 2006

Pavlovskij G. O., *Kirgizskij perevorot. Mart-aprel' 2005*, Izdatel'stvo Evropa, 2005

Slavomír Horák, *Střední Asie mezi Východem a Západem*, nakladatelství Karolinum, Praha 2005

Články:

A. Malašenko, *Revolucionnyje cvety ne rastut v Centralnoi Azii. Čtoby smenilis staryje režimy v SNG, oranžerejnyh uslovij ne dostatočno // Nezavisimaja gazeta. – M., 2005. - № 35 (3431), 21-fevralja. – s. 9*

Nezavisimaja gazeta, *Arestovan očerednoj pretendent Predvybornaja kompanie v Kirgizii črevata novymi skandalami* http://www.ng.ru/cis/2000-09-09/5_arest.html

Gazeta.kg, *Kyrgyzstán: V Džalal-Abadě narodnik gnev prevratilsja v narodniku vlast'*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1111148340>

A.Dubnov, *Kirgizskij klinč. Vlast' i opozicija ne gotovy k dialogu*, <http://www.vremya.ru/2005/48/5/121079.html>

A.Dubnov, *Kirgizskij blic. Režim Akajeva ruchnul*, <http://www.vremya.ru/2005/47/5/120958.html>

RFE/RL, *Kyrgyz President Says Situation In Country Could Worsen*, http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=12&y=2004&id=A0CBDEF8-1D2E-484F-BFB5-9C8537AA8125

MSN, *Pravozašitniki po ustavu, ili nou-chau dlja NPO* <http://www.msn.kg/ru/news/archive/?year=2007&month=7&day=13>

Andrea Peters, *US money and personnel behind Kyrgyzstan's Tulip revolution*, 28. 3. 2005 <http://www.wsws.org/articles/2005/mar2005/tulp-m28.shtml>

MSN, *Molodježnaja organizacija Kel Kel (Kirgizija) – „ My protiv exporta barchatnyh revolucij!“* <http://www.centrasia.ru/news.php4?st=1193770080>

Centrasia.ru: *Genprokuror Kirgizii A. Beknazarov predlagajet objavit' impičment A. Akajevu, ne prinimaja ego otstavky,* <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1112711280>

Obščestvennyj rejting 5. 4. 2005, *Kirgizskij Naryn mitingujet i grozit nepovinoventijem jesli im naznačat inoplemennogo gubernatora*

Fabian Adami, *The Double-Headed Tulip: Kyrgyzstan's Revolution*, Institute for the Study of Conflict, Ideology and Policy, <http://www.bu.edu/iscip/vol16/Adami.html>

Periodika:

Central'naja Azija i Kavkaz www.ca-c.org

Radio Free Europe/Radio Liberty www.rferl.org

Human Rights Watch bulletin www.hrw.org

Internetové stránky:

Euroasia www.euroasia.org

Gazeta.kg www.gazeta.kg

Fergana.ru www.fergana.ru

Centrasia.ru www.centrasia.ru

AkiPress.kg www.akipress.kg

Kabar.kg www.kabar.kg

MSN.kg www.msn.kg

Nezavisimaja gazeta www.ng.ru

Vremja novostej www.vremya.ru

Registan www.registan.net

OBSE www.osce.org

CIS-EMO www.cis-emo.com

Kommersant www.kommersant.ru

CIA www.cia.gov

Office of United Nations High Commissioner for Human Rights www.unhchr.ch

Eastview www.eastview.com

Večernij Biškek www.vb.kg